

**HARRY POTTER –KIRJOJEN
SUOMENNOKSISSA KÄYTETYT
UUDISSANAT**

Suomen kielen pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopistossa
toukokuu 2003
Hanna Karppinen

Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
KARPPINEN, HANNA:
Harry Potter -kirjojen suomennoksissa käytetyt uudissanat
Pro gradu -tutkielma, 74 s., 13 liites.
Suomen kieli
Toukokuu 2003

Tutkielman pääasiallinen tarkoitus on kuvata Harry Potter -kirjojen suomennoksissa käytettyjä uudissanoja ja käsitellä uudissanojen teoriaa. Myös lastenkirjallisuudesta, lasten lukemisesta, käännöstieteestä ja Harry Potter -ilmiöstä on kerrottu sen verran, että aihetta ennestään tuntemattomien on mahdollista seurata tutkielmaa.

Tutkittavat sanat on kerätty kirjoista Harry Potter ja viisasten kivi, Harry Potter ja salaisuuksien kammio, Harry Potter ja Azkabanin vanki ja Harry Potter ja liekehtivä pikari. Yhteensä yksittäistapauksina tutkittavia sanoja on 543. Ne on jaettu erisnimiin, substantiivien yleisnimiin, loitsuihin, verbeihin ja adjektiiveihin. Tämän lisäksi on käsitelty yleisempänä kokonaisuutena substantiivien yleisnimien yhteydessä yhdyssanoja, jotka on muodostettu kahdesta kielessä aikaisemmin esiintyneestä sanasta.

Näitä luokkia on tarkasteltu erikseen omissa luvuissaan. Erisnimien kohdalla mukana ovat kaikki nimet niin suomennetut kuin suomentamattomat. Nimet jakaantuvat paikannimiin, henkilöiden ja eläinten nimiin sekä tuotenimiin. Suomentamattomia nimiä on noin puolet ja ne kuuluvat etupäässä henkilönnimiin.

Substantiivien ryhmä on hyvin heterogeeninen ja sen kohdalla on enemmän semanttisia ryhmiä kuin tiettyjä johdostyyppisiä tai muuten rakenteellisesti samanlaisia ryhmiä. Mukana on esimerkiksi hyvin paljon taikaolentojen nimiä. Kaikki yhdyssanat, joissa on mukana kielessä aikaisemmin esiintymätön elementti mainitaan myös erikseen. Yhdyssanat, jotka ovat uudissanoja itsessään, vaikka ovat kahden vanhan sanan yhdistelmä, ovat suurin ryhmä. Ne käsitellään vain yleisesti kuvailemalla pienen otoksen avulla.

Loitsujen ryhmä on mielenkiintoinen. Mitään valmista mallia loitsun muodostamiselle ei kielessä ole. Loitsuja on yhteensä 50 ja eniten loitsujen joukossa on s-loppuisia loitsuja.

Verbien ja adjektiivien luokat ovat hyvin pieniä ja ne käsitellään lähinnä kontekstinsa avulla.

Suomentajan haastattelun, sanaston analyysin ja teoriaosuuden pohjalta voidaan löytää useita yhteisiä tekijöitä. Kuitenkin suomentajan työssä on tärkeänä keinona tiedonhaku. Uudissanat eivät synny pelkän intuition pohjalta vaan niiden tukena käytetään useita lähteitä. Suomen kielen teoriaopintoja suomentajalla ei kuitenkaan ole, joten loppullisten sanamuotojen löytämisen apuna käytetään analogiaa.

Asiasanat (yleinen suomalainen asiasanasto): suomen kieli, uudissanat, lastenkirjallisuus, kääntäminen, erisnimet, substantiivit, loitsut, adjektiivit, verbit

SISÄLLYSLUETTELO:

1 JOHDANTO	3
1.1 Harry Potter ilmiönä	3
1.2 Harry Potter Suomessa	5
1.3 Aineisto ja menetelmä	7
1.4 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit	10
2 AIHEEN YLEINEN TAUSTOITUS	12
2.1 Käännöstyöstä	12
2.2 Kirjallisuuden tutkimuksesta	13
2.3 Lasten lukeminen	15
2.4 Uudissanojen teoriaa	16
2.5 Yhdyssanat	18
3. ERISNIMET	21
3.1 Paikannimet	23
3.2 Henkilönnimet ja eläimet	25
3.3 Tuotemerkit ja muut erisnimet	31
4 SUBSTANTIIVIT	35
4.1 Mukaan kerättyjen substantiivien kuvailua	35
4.1.1 Taikaolentojen nimet.....	36
4.1.2 Kasveja ja esineitä	38
4.1.3 Ihmisiä kuvaavia sanoja	39
4.1.4 Taikuuteen liittyviä sanoja, rahayksiköt, sanaleikkejä, vanhahtavat ilmaiset	43
4.2 Otoksen avulla käsiteltävät yhdyssanat	45
5 LOITSUT	51
5.1 Kansanperinne tuntee loitsut	51
5.2 Aineiston loitsuista ja niiden käsittelystä yleisesti	52
5.3 Vieraskieliset loitsut	53

5.4 Suomennetut käskymuotoiset loitsut.....	54
5.5 Nominaalimuotoiset ja vierassanalta näyttävät loitsut.....	55
6 PIENIMMÄT RYHMÄT: ADJEKTIIVIT JA VERBIT	60
6.1 Adjektiivit	60
6.2 Verbit	64
7 YHTEENVETO JA TÄRKEIMMÄT HAVAINNOT.....	67
8 LOPUKSI.....	72
LÄHTEET	73

LIITTEET

1 JOHDANTO

Tässä tutkielmassani käsitelen nuortenkirja Harry Potterin suomennoksia. Tarkoitukseni on tarkastella suomennoksia niissä käytettyjen uudissanojen näkökulmasta.

Valitsin aiheen tutkielmaani aikaisemman proseminaarityöni innoittamana. Olen lukenut itse kaikki tähän mennessä ilmestyneet Harry Potter -kirjat. Alun perin halusin vain vilkaista kirjoja kuultuani niiden suomentajan saaneen kunniamaininnan. Aluksi kiinnitin huomiota pieniin asioihin kuten vähäiseen välimerkkien käyttöön. Vähän ajan päästä innostuin itse tarinasta ja aloin myös pohtia uudissanojen merkitystä. Teksti ei olisi ollut yhtä sujuvaa ja mielenkiintoista, jos uudissanat eivät olisi kuulostaneet luontevilta tai niitä olisi ollut vaikea tulkita.

1.1 Harry Potter ilmiönä

Harry Potter on englantilaisen J. K. Rowlingin kehittämä satuhahmo, jonka pohjalta on kirjoitettu tähän mennessä neljä kirjaa sarjaan, jonka pituudeksi on suunniteltu yhteensä seitsemää kirjaa. Kirjat tulivat suosituiksi lasten keskuudessa, jotka suosittelivat niitä toinen toisilleen. Näin ne saavuttivat suuren myyntimenestyksen ilman mainoskampanjoita. Ensimmäinen ilmestynyt kirja on nimeltään Harry Potter ja viisasten kivi, toinen kirja on Harry Potter ja salaisuuksien kammio, kolmas kirja on Harry Potter ja Azkabanin vanki ja neljäs kirja Harry Potter ja liekehtivä pikari. Uusimmat kirjat ovat myös paksuimpia.

Harry Potter on orpo pieni poika, joka asuu setänsä ja tätinsä sekä serkkunsa luona. Hänen vanhempansa ovat kuolleet ja häntä kohdellaan sijoitusperheessään huonosti. Eräänä päivänä Harry saa kirjeen, jossa hänet kutsutaan velhojen kouluun nimeltä Tylypahka. Harry saa tietää vanhempiensa olleen velhoja. Tylypahka on velhojen ja noitien sisäoppilaitos ja Harry tutustuu näin aivan erilaiseen

maailmaan. Koulu kestää seitsemän vuotta ja joka vuosi opitaan kehittyneempiä taikoja. Aina kesäisin Harry palaa kuitenkin asumaan setänsä ja tätinsä luokse, jossa hänen pitää varoa puhumasta velhotaidoistaan.

Vaikka osa muista velhokoulun oppilaista onkin kotoisin velhoperheistä, elävät heidänkin perheensä taikoja osaamattomien ihmisten läheisyydessä. Samalla kun Harry oppii velhojen tapoja hän opettaa velhoystävillään taikoja osaamattomien ihmisten tapoja.

Harryn vanhempien kuolema on velhojen historiassa merkittävä tapahtuma, joka on osa suurta hyvän ja pahan taistelua. Harry on jäänyt henkiin mahtavan pahan velhon surmatessa hänen vanhempansa. Hän huomaa, että ei olekaan velhomaailmassa mitätön pieni poika vaan kaikkien tuntema sankari.

Koulussa Harry oppii esimerkiksi hoitamaan erilaisia taikakasveja. Taikakasveilla on tiettyjä ominaisuuksia, joiden avulla niitä voidaan käyttää esimerkiksi parantamisessa. Oppiaineisiin kuuluu myös esimerkiksi taikaolentojen hoitoa, ennustusta, numerologiaa, pahuuden voimilta suojautumista, taikajuomien valmistusta ja muodonmuutoksia. Yhdessä kirjassa kuvataan aina yksi kouluvuosi. Joka vuosi Harry Potter saa kuulla lisää myös isänsä historiasta koulussa ja siitä, millainen mies hän oli. Samalla hän oppii uusia ja vaativampia taikoja.

Pahuuden voima, lordi Voldemort, joka on tappanut Harryn vanhemmat, on yhä hengissä. Kun Harry aloittaa Tylypahkan koulun, ilmestyy myös Voldemort piilostaan ja yrittää päästä kostamaan Harry Potterille. Harry on utelias nuori poika ja joutuu kirjoissa ystäviensä kanssa seikkailuihin, joissa saa kokeilla oppimiensa taikojen tehoa. Jännittävän taistelun jälkeen hyvä voittaa kirjan lopussa, mutta kuitenkin joku asia jää vielä ratkaisemattoman avoimeksi niin, että siihen odotetaan täydennystä seuraavassa kirjassa. Esimerkiksi Harry Potter selviytyy kyllä Voldemortin hyökkäyksistä, mutta hän ei onnistu tappamaan tätä. Hän saa myös pelastettua viattomana vangitun

kummisetänsä, mutta ei saa muita vakuutettua tämän viattomuudesta, joten kummisedän on piilouduttava ja pidettävä yhteyttä Harryyn salaa. Mukana on huimia seikkailuita ja selviä vertauksia todelliseen nykymaailmaan. Keskeisiä teemoja ovat hyvän ja pahan taistelun lisäksi suvaitsevaisuus ja ystävyys.

Varsinaisten kirjojen oheistuotteena on ilmestynyt kaksi Harry Potterin koulukirjaa, joista toinen on nimeltään Ihmeotukset ja niiden olinpaikat ja toinen Huispaus kautta aikojen. Ihmeotuksilla viitataan koulun oppitunneilla käsiteltäviin taikaolentoihin ja huispaus on velhomaailman suosituin urheilulaji, jota pelataan myös Tylypahkan koulussa. Nämä kirjat eivät kuitenkaan ole kiinteä osa tarinaa, vaan kuvitteellisia Harry Potterin koulukirjoja, joita ei tarvitse lukea ymmärtääkseen varsinaisen kirjasarjan juonen.

Sarjan kahden ensimmäisen kirjan pohjalta on tehty myös elokuvat, joiden lisäksi oheismateriaalia kuten pelejä ja postikortteja on saatavilla hyvin paljon. Ensimmäisen elokuvan myötä Potter-ilmio on saanut yhä laajemmat mittasuhteet. Tuotantoyhtiö Warner on patentoinut useimmat sanat, joita tarinoissa käytetään, jotta kenellä tahansa ei olisi oikeutta tuottaa markkinoille Harry Potter -materiaalia. Samalla on myös käyty kiistaa siitä, onko nuorilla faneilla oikeus ylläpitää internetissä kotisivuja, joilla käytetään näitä patentoituja sanoja.

Itse tein suomentajan kanssa kirjallisen sopimuksen aineiston luovuttamisesta vain tutkimuskäyttöön. Varsinaista tietoa siitä, mitkä kaikki tutkimani sanat on patentoitu, minulla ei ole. Koska materiaali on käytössä vain tutkimustarkoitusta varten eikä siitä saada kaupallista hyötyä, pidimme soveliaana käyttää materiaalia minun, suomentajan ja gradun ohjaajani allekirjoittaman sopimuksen turvin.

1.2 Harry Potter Suomessa

Harry Potter -kirjat on ollut mielestäni erittäin aiheellista suomentaa myös uudissanaston osalta, koska ne ovat lapsille suunnattuja ja

lapsille on syytä olla kirjallisuutta heidän äidinkielellään. Näin he ymmärtävät kokonaisvaltaisemmin sanojen vivahteet ja kiinnostuvat tarinasta.

Lisäksi brittiläisellä lasten fantasiakirjallisuudella on Mirva Saukkolan (1996 : 201-210) mukaan ollut aina merkittävä vaikutus suomalaiseen lastenkirjallisuuteen. Brittiläisistä saduista on otettu vaikutteita omaan kulttuuriympäristöömme sepitettyihin satuihin ja toisaalta niitä on myös käännetty paljon suomen kielelle. Aikaisemmin käännettyjä suosittuja tarinoita ovat esimerkiksi Liisan seikkailut Ihmemaassa, Maija Poppanen ja Nalle Puh.

Potter-kirjojen suomalaiset käännökset on tehnyt Jaana Kapari ja hän on saanut työstään tunnustusta. Kirjoista on kirjoitettu paljon lehdissäkin. Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen opiskelijoiden tuottamasta Hedwig-tietokannasta löytyy 42 suomenkielistä artikkelia, jotka on kirjoitettu tästä aiheesta vuoteen 2001 mennessä. Kuitenkin niistä vain 4 käsittelee juuri suomentajaa.

Vaikka suomennoksia on kehuttu ja suomentajaa kiiteltu, ei kovin laajaa analyysia itse suomennoksista ole tehty. Sen sijaan suomentajasta on oltu haastatteluissa kiinnostuneita persoonana. Olen itsekin haastatellut suomentajaa tätä tutkielmaa varten. Olen pyrkinyt kunnioittamaan hänen näkemyksiään tietoisena kuitenkin siitä, että hän ei ole itse kielen asiantuntija eikä voi varsinaisesti antaa minulle vastauksia sanojen rakenteista tai muotoryhmistä. Hän pystyy perustelemaan ratkaisuitaan ja kertomaan, mistä hän on saanut vaikutteita suomennostyöhönsä.

Käännöksiä on tehty useille muillekin kielille. Joissakin käännöksissä käytetään englannista lainattuja termejä suoraan eikä esimerkiksi nimiä ole lainkaan käännetty. Suomalaisessa käännöksessä on taas pyritty tekemään uudissanoista selväkielisiä ja erilaisten taikaolentojen mahdollisia aikaisemmin käytettyjä suomalaisia nimiä on selvitetty vanhoista mytologioista. Joidenkin taikaolentojen nimiä ei suomalaisissa teksteissäkään ole kuitenkaan

mainittu aikaisemmin. Esimerkiksi kirjoissa esiintyvä *hevoskotka*, jolla on kotkan pää ja siivet ja hevososen takaruumis, mainitaan Gummeruksen tietosanakirjassa nimellä *hippogryfi* (Tietojätti 2001: 371). Sama taruolento on esiintynyt suomennetussa Runequest-roolipelissä myös asussa *hippogriippi*. Sana tulee kreikan kielestä ja englanninkielinen nimitys on *hippogriff*, joten kirjoitusasu on muokattu kieleen sopivaksi, mutta varsinaista kuvaavaa käännöstä ei ole käytetty. Kyseinen suomennostapa on tietääkseni ollut tavallista uusissa nuorille aikuisille suunnatuissa fantasiakirjoissa sekä roolipelien tarinakirjoissa.

Englanninkielisen alkuteoksen ja suomennoksen välillä on tehty vertailuja ja aiheesta on ilmeisesti valmisteilla myös pro gradu. Myös suomennoksen ja eri kielisten käännösten välillä on tehty vertailuja, ainakin suomentajalta on pyydetty apua tällaisiin tarkoituksiin.

Olen itse tarkastellut syksyllä 2001 kirjasarjan neljännen osan kahtasataa sanaa omassa proseminarityössäni, jonka ansiosta minun oli helpompi esimerkiksi suunnitella sopivia kysymyksiä tätä tutkimusta varten tehtyä haastatteluani varten.

1.3 Aineisto ja menetelmä

Olen kerännyt uudissanat omaa tutkielmaani varten kirjoista Harry Potter ja viisasten kivi, Harry Potter ja salaisuuksien kammio, Harry Potter ja Azkabanin vanki sekä Harry Potter ja liekehtivä pikari. Sain tekstin suomentajalta käyttöni sähköisessä muodossa, koska näin sanojen käsittely oli joustavampaa. Minulla oli kotonani myös kirjojen painetut versiot, joista tarkistin epäselvissä tapauksissa lopullisen muotoilun. Sähköinen aineisto on viimeinen versio, johon oikolukija tekee kuitenkin vielä korjauksia ennen kirjan painoon menoa. Koska minä olin kiinnostunut uudissanoista, ei tällä pitäisi olla vaikutusta tutkimustulokseen. Suomentaja on kehittänyt uudissanat, mutta oikolukija tekee muutoksia kohtiin, joissa on kirjoitusvirheitä.

Kaikki nämä neljä kirjaa on suomentanut Jaana Kapari. Lisäksi hän on suomentanut kirjaan oheistuotteena kuuluvat Harry Potterin koulukirjat. Nämä eivät kuulu aineistooni, mutta useimmat niissä esiintyvät sanat kuuluvat myös varsinaisten kirjojen sanastoon. Harry Potter -elokuvilla on eri suomentaja. Tämä on huomattavaa siinä mielessä, että toisessa elokuvista, Harry Potter ja salaisuuksien kammio, on joitakin loitsuja, joita kirjassa ei esiinny. Elokuvan suomentaja on Timo Porri. Hän on tehnyt näistä loitsuista omat suomennoksensa. Muuten elokuvien suomennos noudattaa kirjojen suomennosta.

Kaupoissa myydään myös esimerkiksi pelejä, joihin liittyy kysymyksiä Harry Potterin maailmasta. Näiden suomennokset eivät aina vastaa kirjoissa käytettyjä termejä, koska niillä on eri suomentaja, joka ei välttämättä ole edes perehtynyt kaunokirjallisuuden kääntämiseen. Suomentaja toteakin haastattelussaan (liite 1), että hän ei pysty suomentamaan kaikkea kirjoihin liittyvää oheismateriaalia, jos hän haluaa tehdä muitakin töitensä.

Tammen julkaiseman kirjasarjan neljässä ensimmäisessä osassa, joita tässä tarkastelen, on siis sama suomentaja ja yhtenäinen termistö. En pitänyt aiheellisena kerätä mukaan epäyhtenäistä oheismateriaalia.

Aineiston keräyksessä käytin apunani tietokantaohjelmaa. Keräsin kirjoista sanalistat, jotka tallensin tietokantaan. Sanat ovat perusmuodossa. Minulle jäi omaa käsittelyäni varten kerätty sana sekä tieto, mistä kirjasta ja luvusta kyseinen sana löytyy, jotta myöhemmin voin tarkastella kontekstia tarpeen mukaan. Lähes kaikki sanat esiintyvät kirjoissa useita kertoja, mutta olen poiminut mukaan kaikki sanat vain ensimmäisellä esiintymiskerrallaan perusmuodossa. Poikkeus on sana *jästi* 'ihminen joka ei osaa taikoa', joka esiintyy toisessa kontekstissa substantiivina ja toisessa adjektiivina. Siksi se on myös käsitelty kahtena erillisenä tapauksena.

Kehitin itse ensimmäisestä kirjasta keräämiäni sanojen perusteella luokittelumallin erilaisista sanaryhmistä, jotka ovat erisnimet, loitsut,

substantiivit, verbit ja adjektiivit. Substantiivien ryhmään kuuluvat vain yleisnimet, erisnimetkin ovat toki sanaluokaltaan substantiiveja, mutta ne on kerätty kokonaan oman ryhmänsä alle. Kriteerinä on käytetty sanan merkitystehtävää kontekstissaan. Näin ollen substantiivien luokassa on myös sanoja, jotka eivät ulkoisten muotopiirteidensä vuoksi vaikuta substantiiveilta, esimerkiksi *Mabel-täti*. Tietokannan sisältämän sanaston lisäksi olen kerännyt erikseen yhdyssanoja, joiden molemmat osat ovat ennestään tuttuja. Niitä käsitellään omassa luvussaan. Aineistossa oli vain yksi ilmaisu, joka ei sovi mihinkään näistä luokista. Se oli huudahdus *uppista dudiduppista*. Poimin sanaliiton tällaisenaan, sillä *dudiduppista* kuuluisi mukaan joka tapauksessa eikä tuntunut perustellulta poimia mukaan vain huudahduksen toista osaa. Lähinnä ilmaisu on sanaleikki eli tapa hassutella kielenkäytöllä, tässä tapauksessa esimerkiksi loppusoinnun avulla. Muita sanaleikin käyttötapoja ovat esimerkiksi alkusointu, äännemaalailu tai toisto. Kirjassa leikitellään ja hassutellaan sanoilla. Osa sanaleikeistä on kuitenkin enemmän kuin yhden sanan varassa. Sanaleikit ovat kuitenkin niin merkityksellinen osa kerrontaa, että niitä ei ole syytä kokonaan sivuuttaa. Jotkut uudissanoista ovatkin sanaleikkejä itsessään, mutta ovat sopineet muun luokitteluni alle. Tällaisia ovat esimerkiksi *sähkö* ja *söhkö*, joilla kummallakin viitataan sanaan sähkö, joka on puhujalle niin vieras ilmiö, että hän muistaa sanan väärin.

Sanaliittoja olen poiminut mukaan vain sellaisissa tapauksissa, jossa ne ovat loitsuja tai erisnimiä.

Yhdyssanoja on mukana loitsujen, adjektiivien, substantiivien ja erisnimien joukossa. Erisnimien kohdalla kaikki nimet oli helppo rajata juuri omaan luokkaansa. Substantiivien kohdalla mukana on sellaisia yhdyssanoja, joiden toinen osa ei esiinny muussa yhteydessä. Tarkoitukseni on näiden sanojen kohdalla kiinnittää huomiota juuri osaan, joka ei esiinny itsenäisenä. Lisäksi taikaolentojen nimet ovat substantiivien luokassa olivat ne sitten yhdyssanoja tai yksiosaisia

sanoja. On vaikea arvioida, missä tapauksissa yhdyssanaa voidaan pitää uudissanana. Sen takia olen kerännyt vielä tietokannasta erillisen yhdyssanojen listan, jossa on näitä rajatapauksia. Yhdyssanojen teoriaa käsitellään vielä erikseen uudissanojen muodostamisen teorian yhteydessä.

Kaikki erisnimet on otettu mukaan aineistooni, jotta näen, kuinka suuri osa niistä on käännöksiä. Erisnimien kohdalla mukana ovat siis sekä käännetyt että kääntämättömät nimet.

Analysoin eri luokkien erityispiirteitä esimerkiksi käyttäen hyväkseni teoriakirjallisuutta, joka kertoo uudissanojen ja sananmuodostuksen tavoista.

1.4 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Kieli muuttuu jatkuvasti ja kielenmuutosta on tutkittu paljon esimerkiksi historialliselta kannalta ottaen huomioon äänne- ja muoto- muutokset, prestiisit tai muut hitaammin muuttuvat ilmiöt. Nopeimmin muutos tapahtuu taas sanastossa (Katso esimerkiksi Aitchison 1981:30). Minä haluan tutkia näitä sanoja, koska samalla, kun ne on kehitetty tiettyyn yhteyteen juuri tälle aikakaudelle, jäävät ne elämään painettuihin kirjoihin. Alun perin en uskonut, että niille olisi käyttöä muissa yhteyksissä niiden erityislaadun takia. Suomentajan haastattelussa (liite 1) kuitenkin ilmeni, että tämä ei ilmeisesti ole totta vaan jotkut sanat ovat jo satunnaisesti esiintyneet kirjojen yhteydestä irrallaankin.

Hypoteesini oli, että uusien sanojen ymmärtämisessä auttavat niiden luomat mielikuvat. Sanoissa käytetään aineksia muista sanoista analogisesti, jotta uusi sana näyttää hieman jo ennestään tunnetulta. Pohjana voidaan käyttää vanhahtavaa sanaa tai murreksanaa, josta tehdään johdos. Koska mukana on myös verbejä ja jopa loitsuja, joille ei ole erityistä mallia kielessämme, on myös rakennepuolelta haettava erilaisia elementtejä. Verbien kohdalla analoginen malli saattaa

toimia, mutta loitsujen kohdalla on ehkä tarkasteltava semanttisia elementtejä.

Yritän selvittää, millaisia muotorakenteita näissä uudissanoissa esiintyy ja millaisia alaryhmiä niistä on erotettavissa vielä alustavan jakoni lisäksi. Tarkastelussa minun on otettava huomioon myös sanan semantiikka kaikkien ryhmien kohdalla.

Hieman vaikeampi tulkinta on se, miten käsitellä olemassa olevia sanoja, jotka on otettu käyttöön toisessa merkityksessä. Näistä ehkä merkittävin on *pöllö*. Sana on aivan tavallinen, mutta kirjoissa sitä käytetään usein merkityksessä 'posti, kirje'. Toisaalta se tarkoittaa myös itse eläintä, koska *pöllö* on myös velhojen lemmikkieläin ja toimii kirjeiden välittäjänä. Koska sanaa käytetään selkeästi useamman kerran poikkeuksellisella tavalla, olen poiminut sen mukaan.

Uudissanan rajaaminen voi joissakin tapauksissa olla vaikeata. Tietyt sanat ovat selkeästi syntyneet juuri kirjaa varten, mutta osa sanoista saattaa olla syntynyt myös hiljattain muuhunkin käyttöön ja siirtynyt myös kirjaan. Jos uudissana on lainattu murteesta, se voi olla hyvinkin tavanomainen sana kyseisen murteen puhujalle. Olen käyttänyt kaikista käsittelemistäni sanoista termiä uudissana, mutta olisi perusteltua myös kutsua osaa sanoista erityissanastoksi. Haluan kuitenkin pitää termit yhdenmukaisina, joten käytän kaikista tapauksista termiä uudissana. Uudissanojen rajauksessa olen käyttänyt apunani oman kielitajuni lisäksi esimerkiksi sanakirjaa siten, että sanakirjasta löytyvät sanat, joilla on sanakirjan kuvaama merkitys olen jättänyt aineistostani pois.

2 AIHEEN YLEINEN TAUSTOITUS

2.1 Käännöstyöstä

Tarja Teva (2002) käsittelee käännöstiedettä koskevassa artikkelissaan käännöstekstien merkitystä suomalaisille. Suomen kokoisessa pienessä maassa olemme riippuvaisia käännösteksteistä. Ilman kääntäjiä Suomi jäisi omaksi orvoksi saarekkeekseen, jossa ihmisten täytyisi kommunikoida ulkomaailman kanssa vierailta kielillä, mikä ei vuorovaikutuksen kannalta ole ihanteellisin ratkaisu. Samassa artikkelissa hän käsittelee maailmankirjallisuutta suomentajan työskarkana. Hänen mukaansa suomen kieli on riippuvainen suomenkielisestä kirjallisuudesta, niin kotimaisesta kuin käännetystä kirjallisuudesta. Kotimainen kirjallisuus ei yksin jaksa kantaa kovin pitkälle, sillä suomalaiset kirjailijatkin ovat kautta aikojen saaneet vaikutteita ulkomaisesta kirjallisuudesta. (2002: 24-26.)

Vehmas-Lehto (2002) on kirjoittanut artikkelissaan kääntäjän työstä ja sen vaatimuksista: Kääntäjien ammattiryhmä on kasvanut Suomessa kansainvälistymisen myötä. Suurin osa kääntäjistä on asiatekstin kääntäjiä. Oman ryhmänsä muodostavat kirjallisuuden kääntäjät. Kirjallisuutta käännetään vain omaan äidinkieleen päin, koska tekstin on oltava huoliteltua ja julkaisukelpoista. Oman ryhmänsä kirjallisuuden kääntäjien sisällä muodostavat vielä kaunokirjallisuuden kääntäjät. Kaunokirjallisuudessa tekstin esteettinen vivahe on yhtä tärkeä kuin sisältökin. Käännöksen on oltava siis vivahteikas. (2002 : 38.) Kukaan ei voi tietää kaikkea ja siksi kyky hankkia tietoa kuuluu kääntäjän tärkeimpiin taitoihin. Myös rinnakkaistekstit eli samaa aihetta käsittelevät ja mahdollisuuksien mukaan muutenkin toisiaan muistuttavat aidot kääntämättömät tekstit ovat tärkeitä. Kääntämisen teorian tuntemus ja kyky soveltaa teoriaa käytäntöön ovat myös hyödyllisiä taitoja, mutta vaistolla ja

tyylitajullakin on mahdollista päästä hyviin tuloksiin. Vaistolla sekä tyylitajulla on kääntämisessä tärkeä sija. (Vehmas-Lehto 2002 : 42.)

Tärkeä huomionkohde kaunokirjallisessa käännöksessä on aikakausi, jolloin käännös on tehty. Kääntäjällä on oman aikakautensa tapa käsitellä tekstejä ja kääntämisen ihanteet ovat olleet erilaisia eri aikoina. Tämän toteaa myös Riitta Oittinen kirjassaan *Liisa, Liisa ja Alice* (1997 : 9). Liisan seikkailut *Ihmemaassa* ovat omasta mielestäni hyvä vertailukohta Harry Potterille ainakin alkuperänsä vuoksi. Alkukieli on englanti, tekstissä käytetään paljon sanaleikkejä ja kirja mielletään ensisijaisesti lasten satukirjaksi. *Liisa Ihmemaassa* on kuitenkin ollut valmis tarina jo käännöstyön alettua. Oittinen on tutkinut ja vertaillut sadun kolmea eri käännöstä, jotka on tehty eri aikoina. Harry Potter ei ole vielä valmis sarja, sen kääntäminen on siis aloitettu jo vaiheessa, jossa alkuperäinen sarjakaan ei ole vielä päässyt päätökseensä. Näin ollen yksi käännösvirhe voi tuottaa monia ongelmia jatkossa (kts. liite 1) .

Sekä Harry Potterissa että Liisan seikkailut *Ihmemaassa* tarinoissa käytetään paljon sanaleikkejä. Juuri näiden kääntämisessä voidaan tehdä hyvin erilaisia ratkaisuja. Oittisen (1997 : 73) mukaan käännös jää perustelemattomaksi, jos kääntäjä ei ota sanaleikkejä huomioon. Sanaleikin kääntämisen voi ratkaista kolmella eri tavalla. Sanaleikin voi korvata käännöksessä vastaavassa kohdassa tekstiä sanaleikillä, sanaleikki korvataan jollakin muulla tehokeinolla kuten alkusoinnolla tai jätetään vastaavassa kohdassa sanaleikki kokonaan pois ja lisätään mahdollisesti sanaleikki toiseen sen mahdollistavaan kohtaan.

2.2 Kirjallisuuden tutkimuksesta

Useissa Harry Potteria käsittelevissä arvosteluissa on viitattu Tolkienin teokseen *Taru sormusten herrasta*, joten luin vertailun vuoksi myös sen suomennettua versiota. Juuri Potterien suosion aikaan on myös *Taru sormusten herrasta* ollut hyvin suosittu siitä julkaistun elokuvan takia. Ehkä näitä kahta on juuri siksi verrattu

toisiinsa. Kirjallisuuden näkökulmasta Harry Potter kuuluu fantasiakirjojen joukkoon kuten myös Taru sormusten herrasta.

Kirjallisuuden lajina fantasia on ollut kauan torjuttu. Todellisuuden jäljittelyä on pidetty kirjallisuuden ensisijaisena lajina. Kun realistinen fiktio ei saanut toivottua suosiota, tuli sen rinnalle ideaalista todellisuutta kuvaavia tarinoita. (Sisättö 1996 : 185.)

Toisaalta fantasia on osa klassista satutraditiota. Satu on eurooppalaisista sanataiteen lajeista ajallisesti syvin. Vanhimpina satujen lajeina pidetään eläinsatuja ja ihmesatuja, joissa ihmeet ovat fantasiaelementtejä kuten taikaesineitä, muodonmuutoksia tai auttajaeläimiä. (Apo 2001 : 12.) Satujen kertominen on ollut ennen lähinnä suullista perinnettä. Suullisessa perinteessä fantasian elementtejä on siis esiintynyt.

Fantasiakirjallisuus jaetaan usein kahtia. Puhutaan korkeasta ja matalasta fantasiasta. Korkea fantasia tapahtuu yksinomaan kuvitteellisessa maailmassa, jossa henkilöhahmot eivät välttämättä ole ihmisiä. Taru sormusten herrasta kuuluu tähän lajiin. Matala fantasia sijoittuu realistiseen maailmaan, johon tulee mukaan yliluonnollisia tapahtumia ja elementtejä. Harry Potterin tarinat kuuluvat matalan fantasian lajiin. Koomisuus fantasiakirjallisuudessa syntyy usein realistisen ja yliluonnollisen yhteentörmäämisestä. Korkeassa fantasiassa kuitenkin tärkeitä ovat sankaritarinat, joissa voidaan käsitellä syviäkin olemassaolon kysymyksiä. (Suojala 2001 : 37.) Fantasiaromaaneille on siis ominaista, että peikot, lohikäärmeet ja yksisarviset kansoittavat niiden sivuja (Sisättö: 190).

Eräs kirjallisuuden alalaji, josta puhutaan usein fantasiakirjallisuuden yhteydessä on nonsense. Sitä voitaisiin kuvata leikiksi merkityksellisyyden ja merkityksettömyyden välillä. Nonsensea voi esiintyä proosassa tai runossa. Usein sitä käytetään esimerkiksi lasten loruissa. Tähän liittyy esimerkiksi voimakas sitoutuminen kieleen ja kielelliset leikit. Toisaalta nonsensen tunnuspiirteenä pidetään myös tunteiden puuttumista ja opettavuuden

puuttumista. (Suojala 2001 : 37.) Kielellä leikittely kuuluu kyllä Harry Potter -kirjoihin leikin ja pelin omaisella tavalla, mutta vailla tunteita tai opettavuutta se ei ole. Varsinaisia merkitystä vailla olevia leikittelyjä ei ainakaan kirjan suomennoksessa esiinny.

Kirjallisuudessa on siis tutkittu fantasiakirjallisuuden tunnuspiirteitä sekä lastenkirjallisuuden tunnusmerkkejä. Harry Potterista löytyy kummallekin lajille tyypillisiä elementtejä. Tukenani käyttämä tutkimus Liisa Ihmemaassa –tarinoiden suomennoksista sopii vertailukohdaksi paitsi edustamansa satutradition myös samaan fantasianlajiin kuulumisensa vuoksi. Kirjallisuuden kannalta voidaan huomata, että Potter ei ole lajissaan ainoa eikä aivan uusi kirjallisuuden laji.

2.3 Lasten lukeminen

Harry Potter on suunnattu lapsille ja nuorille, jotka osaavat jo itse lukea. Nykyaikana nuorten vapaa-aika kuluu usein muidenkin harrastusten kuten tietokoneiden parissa. Tamperelainen kirjastonjohtaja, joka työskentelee 7-12-vuotiaiden lasten paljon käyttämässä Pellervon kirjastossa toteaa, että täytyy kiittää Harry Potteria, joka sai tytöt ja pojat yhtä lailla innostumaan lukemisesta. Lapset kannustavat toinen toisiaan lukemaan Pottereita ja niiden myötä lukuharrastus saattaa jatkua muihinkin kirjoihin. (Satola 2003.) Tähän mahdolliseen lukuinnostukseen onkin pyritty valmistautumaan, sillä lapsille on vuonna 2003 ilmestynyt uusi kirjallisuuslehti Vinski, joka keskittyy erityisesti kirja-arvosteluihin (Ahola 2003). Vinskin julkaisija on Lukukeskus ja toimituskuntaan kuuluu lastenkirjallisuuden tutkija, kustantaja, kirjaston lastenosaston johtaja, luokanopettaja ja sanataideohjaaja eli alan ammattilaisia. Kirja-arvosteluissa apuna käytetään lapsia itseään. (Kirjastot.fi 27.3.2003.)

Kasvatustieteen alalla varhaisnuorten lukuharrastusta tutkineet Kari ja Myllymäki (1998) ovat todenneet, että varhaisnuorten maku kirjojen suhteen on hyvin yhtenäinen. Kirjoilta odotetaan jännitystä,

seikkailua ja samaistumisen kohteita. Juuri nämä kriteerit täyttyvätkin Harry Potter -kirjoissa. Tiedän kuitenkin, että tällaisia kirjoja on varhaisnuorille tarjolla Harry Potterin ohella muitakin. Vaikka nämä kriteerit täyttyvätkin Potter-kirjoissa, se ei vielä riitä selittämään, mikä kirjoista on tehnyt erityisen suosittuja.

2.4 Uudissanojen teoriaa

Sanaston tahaton omaperäinen kasvu on kielelle luonnollista. Se voi tapahtua esimerkiksi semanttisen muutoksen kautta niin, että yhden ilmaisun merkityskenttä laajentuu. Myös muutokset morfologiassa kuten äännevuodon tai sanojen yhdistäminen mahdollistavat tahattomasti tapahtuvan sanaston kasvun (Hakulinen 1979 : 383). Joskus kieleen syntyy ns. kielityhjiö, jolloin uudelle ilmiölle ei ole valmista sanaa olemassa. (Katso esimerkiksi Hakulinen 1979 : 418). Uudissanat syntyvät tällaiseen ilmaisutarpeeseen ja niiden myötä sanasto kasvaa tietoisesti.

Jouko Vesikansa on kirjoittanut yleistajuisen teoksen *Miljoona sanaa*, jossa on tarkoitus antaa kuva myös teoriasta ja tutkimuksesta tuntemattomille lukijoille käsitys siitä, montako sanaa kielessämme on, miten ne voidaan laskea ja miten uusia sanoja voidaan muodostaa. Tässä teoksessa hän on kirjoittanut myös, että suomen kieli on hyvin omavarainen kieli. Vierasperäisiä lainoja on hyvin vähän muihin kieliin verrattuna. (1978a:15.) Väite on kuitenkin epätarkka ja tulkinnan varainen. Häkkinen (1997 : 86) on nimittäin maininnut tärkeimpänä uusien sanojen lähteenä lainaamista muista kielistä. Lainat ovat eri ikäisiä eivätkä ne välttämättä ole enää tunnistettavissa lainoiksi. Näin ollen ei voida varsinaisesti väittää suomen kielen välttämättä olevan yhtään sen omavaraisempi kuin muutkaan kielet. Sen sijaan Ikolan (1986 : 78) toteamus, että kieleemme johdinten runsaus tarjoaa lähes rajattomat mahdollisuudet uusien sanojen muodostamiseen antaa asiasta selvemmin tulkittavan kuvan. Voimme käyttää jo olemassaolevia aineksia sopeuttaaksemme lainasanan

omaan äänne- ja muotorakenteeseemme sopivaksi ja siten helpommin ymmärrettäväksi.

Uusia ilmaisuja kieleen voi tulla useillakin eri tavoilla. Sanat eivät kuitenkaan synny tyhjästä. Suomentajakin mainitsee haastattelussaan (liite 1), että kaikilla sanoilla on joku lähde. Ne eivät synny vain hänen omasta päästään vaan mallina on aina joku ilmaisu vaikkapa vanhasta sanakirjasta.

Esimerkiksi Hakulisen Suomen kielen rakenne ja kehitys (1979), Häkkisen Mistä sanat tulevat (1997) ja Ikolan Nykysuomen käsikirja (1986) käsittelevät perusteellisesti erilaisia tapoja muodostaa sanoja nimenomaan johtamalla ja yhdistämällä. Tässä esittelyssä käytän lähinnä hyväkseni Vesikansan (1978a:64) esittelemää mallia, jossa mainitaan kuusi tapaa luoda kieleen uusia ilmauksia. Ensimmäinen ja yleisin tapa kielessämme on luoda yhdyssana. Toinen tapa on muodostaa johdos jostakin toisesta sanasta. Kolmas tapa on ottaa käyttöön vanha, jo käytöstä jäänyt sana uudessa tarkoituksessa. Neljäs tapa on lainata sana vieraasta kielestä. Viides tapa, jota suomen kielessä on käytetty erittäin vähän, on omaksua sana slangista yleiskielen käyttöön. Tämä tapa mainitaan nimenomaan Vesikansan teoksessa, mutta sitä ei ole käsitelty Hakulisen (1979), Ikolan (1986) tai Häkkisen (1997) kirjojen uudissanojen muodostamistavoissa. Kuudes tapa on muodostaa uusi sana. Tämä tapa on kuitenkin äärimmäisen harvinainen. Kuvailevia sanoja tosin on mahdollista kehittää äännesymboliikan avulla. Joistakin lyhenteistä muodostuu kieleen sanoja, samoin liikemerkeistä. Jotkut sanat ovat myös yksittäisten ihmisten kehittelemiä. Esimerkiksi Agricola, jota saatetaan pitää jopa kielinikkarina, on useiden oman aikansa uudissanojen takana. Ei tarvitse kuitenkaan olla lingvisti kehittääkseen uudissanoja kuten myös Vesikansa (1978a:60) toteaa.

Suomentajan haastattelusta (liite 1) käy ilmi, että hän on käyttänyt apunaan Nykysuomen sanakirjaa. Sivula toteaa vuonna 1987 kirjoittamassaan artikkelissa, että Nykysuomen sanakirja sisältää

suuret määrät väistynyttä kansanomaista sanastoa. Kun suomentaja käyttää hyväkseen Nykysuomen sanakirjaa, hän luo siis ilmaisia eräällä edellä mainituista keinoista. Hän ottaa käyttöön jo poistuneen vanhan sanan. Myös johdosten käyttö on yleistä. Tavallinen kielenkäyttäjä ei ole opetellut johdosten teoriaa eikä tiedä, millaisia johtimia kielessämme käytetään sitä kautta. Sen sijaan apuna voi käyttää oman kielitajunsa ansiosta muiden sanojen mallia eli analogiaa. Analogisesti muodostetut johdokset voivat poiketa hieman teoriakirjoissa esitetyistä säännöistä.

Kun vierasperäisten lainojen sijasta käytetään hyväksi omaperäistä sanaa, josta muodostetaan johdos, saadaan nasevia suomen viestintäjärjestelmään sopivia ilmaisia. Ne ovat myös helppoja ymmärtää ja painaa mieleen assosiaatioyhteyksiensä takia. (Katso esimerkiksi Vesikansa 1978b:18.)

Koska johdoksia voidaan muodostaa verbeistä, nomineista ja partikkeleista, niitä ei käsitellä erikseen omassa luvussaan. Sen sijaan tarkastelen eri sanaryhmien yhteydessä, kuinka paljon johdoksia niissä on käytetty ja millä johtimilla ne on muodostettu.

2.5 Yhdyssanat

Yleisin tapa luoda uusia sanoja ovat yhdyssanat. Myös sanaston omaperäistä tahatonta kasvua tapahtuu paljon juuri yhdyssanojen kautta (Hakulinen 1979 : 383). Nykysuomen sanakirjassa on laskettu olevan yhdyssanoja noin kaksi kolmannesta. Yhdyssanoja on kahta eri tyyppiä. Kaksi sanaa voi esiintyä rinnakkain tasavertaisina tai sitten alkuosa määrittää jälkiosaa (katso esimerkiksi Itkonen 1966 : 234). Yhdyssanoja voidaan siis muodostaa olemassa olevista sanoista hyvin paljon ja niitä syntyy viestinnässä jopa päivittäin eri tarpeisiin. Vanhoista sana-aineksista koostunut yhdysuudissana ei juuri herätä uutuudellaan. Huomiota herättävämpi se on, jos siihen sisältyy joku uusi johdos tai kielessä ennestään esiintymätön elementti. (Tuomi 1978 : 281.)

Yhdyssanoja kuuluu aineistossani substantiivien ja erisnimien joukkoon, erinimistä osa on yhdyssanoja ja substantiivien joukossa on yhdyssanoja. Yhdyssanoja on erittäin merkittävä määrä kaikista aineistoni uudissanoista ja tulkinta siitä, onko joku yhdyssana vakiintunut termi vai juuri tähän kontekstiin luotu ilmaisu on osittain häilyvä. Olen rajannut suuren määrän yhdyssanoja omaksi suppeammin tarkasteltavaksi kokonaisuudekseen. Varsinaiseen substantiivien luokkaan olen sisällyttänyt sanoista ainakin ne, joiden toinen osa ei esiinny kielessä ennestään. Lisäksi taikaolentojen nimet ovat kaikki mukana tässä luokassa, koska ne ovat semanttisesti verrannollisia toisiinsa. Yhdyssanat, joilla ei ole näitä substantiivien luokkaan yhdistäviä tekijöitä on käsitelty yleisemmin. Niitä kaikkia ei ole liitetty mukaan tähän tutkielmaan niiden runsauden ja moninaisuuden vuoksi vaan niistä mainitaan kuvaavia esimerkkejä ja yleisiä havaintoja.

Yhdyssanat eivät kuitenkaan ole vähempiarvoisia kuin muut aineiston sanat. Haastattelussa (liite 1) suomentaja toteaa, että yhdyssana täytyy rakentaa siten, että se näyttää uskottavalta ja luontevalta kielen elementiltä. Lisäksi määräiteosa ja perusosa on valittava huolella saman tarkoitteen eri synonyymien joukosta. Osa yhdyssanoista on kaksiosaisia, kirjassa käytetään paljon myös useamman osan yhdyssanoja ja sanaliittoja. Esimerkkinä kaksiosaisesta yhdyssanasta voisi toimia *hormipulveri*. Sanan osien valinta on siis ollut tärkeää. Esimerkiksi synonyymisanastossa (Leino 1990) ei mainita sanan osista kumpaakaan, mutta hormia korvaavana sanana voisi olla esimerkiksi *piippu* tai *takka*. Jälkimmäisenä osana oleva *pulveri* mainitaan esimerkiksi Meren teoksessa Sanojen synty, jossa sen sanotaan tulevan alun perin latinan sanasta *pulvis* eli *tomu*. Keskiyläsaksassa se sai muodon *pulveris*, joka tarkoitti 'tomua', 'tuhkaa' ja 'hiekkaa'. (1982 : 178.) Latinalaisperäiselle sanalle olisi siis ainakin tällaisia vastineita. Itse voisin keksiä vielä useampia vastineita kuten *puuteri*, *jauhe*, *jauho*, *murska*, *rouhe*. Kyseessä on

rafiassa säilytettävä jauhemainen aine, jota heitetään takkaan, jotta sen kautta päästäisiin matkustamaan savupiipun hormistoja pitkin paikasta toiseen. Useampiosainen termi, jota ei käytetä kuitenkaan yhtä vakiintuneena kokonaisuutena on esimerkiksi *taikaministeriön jästiesineiden väärinkäytön osasto*. Tässä sanaliitossa on mukana myös yhdyssanoja. Sanaliitot eivät kuulu mukaan substantiivien käsittelyyn, vaikka niiden avulla muodostetaankin tällaisia termejä. Koska yhdyssana on suomen kielelle ominainen tapa muodostaa sanoja, on niitä käytetty enemmän kuin sanaliittoja.

3. ERISNIMET

Tässä luvussa käsittelen oman jakoni mukaisen erisnimien ryhmän. Minun aineistossani erisnimet ja yleisnimet on jaettu eri ryhmiin, joilla on omat käsittelyryhmänimensä. Substantiiveiksi luokittelemisani sanoissa on mukana siis vain yleisnimet. Tässä luvussa käsittelen erisnimiksi laskettavat sanat, vaikka nekin käsitetään sanaluokkajaon mukaisesti substantiiveiksi. Tämä ryhmä on kaikista käsittelemistäni ryhmistä suurin. Sen vuoksi tapauksista on mainittu suomennetut nimet ja annettu suomentamattomien nimien esimerkkejä tekstin yhteydessä. Lista kaikista nimistä löytyy liitteestä 2. Liitettä ei saa käyttää ilman lupaa muihin tarkoituksiin kuin tämän tutkielman lukemisen tukena. Erisnimien ryhmään kuuluu poikkeuksellisesti myös suomentamattomia nimiä. Keräsin kaikki nimet, jotta voisin tarkastella myös sitä, kuinka suuri osa nimistä on suomennettu. Joidenkin nimien kohdalla suomennos ei ollut niin läpinäkyvä, että olisin huomannut sitä heti. Tutustuessani erilaisiin lähteisiin löysin kuitenkin nimien alkuperäisen asun. Näin saatoin korjata mahdollisesti virheellisiä tulkintojani. Nimien joukossa on paikannimiä, henkilönnimiä, eläinten kutsumanimiä ja joitakin tuotenimiäkin. Henkilönnimet ovat huomattavin ryhmä.

Erisnimeä eli propria määriteltäessä on tehtävä ero antroponyymien eli henkilönnimen ja toponyymien eli paikannimen välille. Henkilönnimet eivät ole samalla tavalla yksiviitteisiä kuin paikannimet. Perinteisesti on ajateltu, että leksikkoon kuuluu esimerkiksi vain yksi *Heikki*-nimi, vaikka *Heikki*-nimisiä on tuhansia, kun taas esimerkiksi *Hernesaari*-nimiä on yhtä monta kuin sennimisiä paikkoja. Monet tutkijat ovat yrittäneet laatia yleisen proprin määritelmän, joka kattaisi sekä antronyymit että toponyymit. Ymmärrettävästi tällaiset yritykset eivät ole onnistuneet. (Ainiola 1997 : 15.) Minun aineistossani nimiä on tätä laajemmin. Eläinten kutsumanimet ovat vielä yksinkertaisia, niihin ei kuulu etunimeä ja

sukunimeä erikseen, mutta ne ovat henkilön etunimen kaltaisia. Tuotemerkit ovat kuitenkin ryhmä, jota edellinen määritelmä ei kata. Myöskään sukunimistä kirjoittanut Närhi ei ole esitellyt tuotemerkkien tai yritysnimien kaltaisten tapausten erityispiirteitä, vaikka hänen antamissaan esimerkeissä näitä esiintyy (1996 : 10).

Jo ennen ajanlaskun alkua on Dionysos Traakialainen määritellyt erisnimen ja yleisnimen eron niin, että kun erisnimi viittaa yksilöivästi, yleisnimi viittaa yleisesti. Myöhemmin myös muut tutkijat ovat hyväksyneet määritelmän. (Ainiala 1997 : 16.) Asiaan perehtymätön kielenkäyttäjä voi pitää erisnimen ja yleisnimen erottamista toisistaan helppona, kirjoitetaanhan erisnimet isolla alkukirjaimella. Itse huomasin kuitenkin luokittelun tätä vaikeammaksi. Kaikki erisnimiltä näyttävät ilmaisut eivät viittaa yksilöivästi, mutta tietyt yleisnimen kaltaiset muodot viittaavat vain yhteen tiettyyn yksilöön. Esimerkiksi *lihava leidi* on eräässä tietyssä taulussa esiintyvä henkilö, johon viitataan aina juuri tällä termillä. Koska kiinnitän tässä huomiota juuri suomennettuihin nimiin, on samalla syytä esittää kysymys, onko nimellä oltava semanttista sisältöä. Tästä tutkijat ovat esittäneet useita erilaisia näkemyksiä. Mill korosti, että propreilla ei ole itsenäistä merkitystä, koska propri ei välitä mitään tietoa. Propri yksilöi tarkoitteensa, jolloin sillä on ainoastaan viittaussuhde. (1906: 31-37.) Toisaalta on myös esitetty, että juuri yksiviitteisyyden ansiosta propreihin sisältyisi suurin mahdollinen määrä kuvaavia attribuutteja (Jespersen 1924 : 65-66).

Paikannimien kannalta on toki pohdittu kuvaavia merkityksiä. Kun on kyse henkilönimistä, etunimistä ja sukunimistä, ei samanlaista pohdintaa ole usein nähty tarpeelliseksi tehdä. Aineistooni sisältyy myös joitakin lempinimiä. Näiden kohdalla voidaan merkitystä pitää olennaisempana, koska lempinimi on annettu juuri yksilön tietyn ominaisuuden mukaan.

3.1 Paikannimet

Paikannimistöä kirjassa ei ole huomattavaa määrää. Paikannimiä tutkittaessa on kerätty tietyn alueen nimiä ja tutkittu niiden keskinäistä suhdetta. Samanlainen metodi olisi tällä nimimäärällä mahdoton. Nimet eivät liity yhteen ja samaan alueeseen. Suurin osa paikannimistä on suomennettu, josta käy ilmi juuri paikannimen vahvempi merkitysyhteys. Henkilönnimien kohdalla merkityssisältö ei ole yhtä selkeä asia, paikannimiin liittyy kuitenkin itse paikkaa kuvaavia sanoja. Kiviniemen mukaan erilaisia paikkoja luokittelevat sanat, ensisijaisesti maastotermit kuuluvat jokaisen kielen keskeiseen sanavarastoon, koska niitä tarvitaan jokapäiväisestä elinympäristöstä puhumiseen (1990 : 34).

Paikannimistömme perustyyppi on yhdysnimi, joka koostuu tarkoitteen lajin ilmaisevasta perusosasta ja sen merkitystä rajaavasta määriteosasta (Kiviniemi 1990 : 90). Tätä perustyyppiä edustavat myös useat kirjan paikannimistä *Iskunkiertokuja*, *Kotikolo*, *Kärpänpäänmäki*, *Lipilinna*, *Likusteritie*, *Magnoliakaari*, *Pikkuhirttivaara*, *Saukkonummi*, *Tylyaho* ja *Viistokuja*. Lisäksi *Musta metsä* koostuu perusosasta ja määriteosasta, vaikka ei olekaan yhdyssana. Yksiosaisia paikannimiäkin on useita, mutta ei lainkaan niin paljon kuin yhdysnimiä: *Hepene*, *Irveta*, *Jalostamo* ja *Koksisto*. Kääntämättömiä paikannimiä ovat ulkomaalaisten velhokoulujen nimet *Beauxbatons* ja *Durmstrang*. Näiden nimien on tarkoituskin olla vierasperäisiä, sillä koulut ovat eri maalaisia. Lisäksi vankilan nimi *Azkaban* on kääntämätön. Tarinasta ei tosin käy selville, missä kyseinen paikka tarkalleen edes sijaitsee. Nimi voi olla samalla tavalla vierasperäinen tarinan kontekstissa kuin toisten koulujen nimetkin. Koulun nimi *Tylypahka* koostuu kahdesta osasta, mutta sitä ei voida pitää perusosasta ja määriteosasta rakentuneena. Sen sijaan se muodostaa pienen nimimaiseman *Tylyahon* kylän kanssa, koska kummassakin on sama määriteosa. Lisäksi nämä kaksi paikkaa

sijaitsevat lähellä toisiaan ja *Tylypahkan* koulun oppilaat ja opettajat käyvät usein retkellä *Tylyahon* kylässä.

Kiviniemen mukaan paikannimet on Suomessa jaettu ensisijaisesti kahteen pääryhmään: luontonimiin ja kulttuurinimiin (1990 : 46). Luontonimet ovat luonnonpaikkoja ja kulttuurinimet kulttuuripaikkoja, joiksi katsotaan kaikki artefaktit ja sellaiset paikat, jotka ovat kokonaan tai pääosin ihmisen toiminnan tulosta. Näistä nimistä on selkeästi erotettavissa ainakin luontonimiä. *Aho*, *mäki* ja *vaara* kuuluvat paikannimien perusosien yleisimpiin aineksiin suomen kielessä. Nimet eivät kuitenkaan viittaa vain luonnonpaikkaan. Usein nimen perusta on kuitenkin näissä luonnonpaikoissa. Kirjan paikoilla ei kuitenkaan ole omaa historiaansa eikä nimilläkään ole varsinaista etymologiaansa, vaikka itse käännoissanalla etymologia onkin (kts. liite 1). Paikkoja eivät siis ole nimenneet vanhat asukkaat vaan suomentaja on kehittänyt nimen englanninkielisen version pohjalta. *Tylyaho* on kylän nimi, ei vain ahon. *Pikkuhirttivaara* on myöskin kylän nimi eikä vain vaaran. Kirjassa ei kerrota, sijaitsevatko kyseiset kylät nimensä mukaisella paikalla. Kuitenkin esimerkiksi *Saukonummi*, *Kärpänpäänmäki* ja *Musta metsä* ovat juuri nimensä tarkoittamia luonnonpaikkoja.

Nimien luomat mielikuvat ovat merkityksellisiä, sen takia ne on käännetty suomen kielelle. Esimerkiksi *Iskunkiertokuja* on paikka, jossa on epäilyttäviä esineitä myyviä kauppoja eikä sinne ole syytä mennä yksin kävelemään. Varsinaiset ihmisen toiminnan paikat, kuten kaupat, eivät noudata samanlaista nimikäytäntöä. Yksiosaisista nimistä *Hepene* on vaatekauppa, kirjan sanoin itse asiassa *vaatehtimo*. *Irveta* on pankki, *Jalostamo* on koulu. Useimmat ihmisten toimintapaikkojen nimet ovat useamman sanan liittoja. *Hirtetty mies* ja *Kolme luudanvartta* ovat pubeja. Kauppojen nimiä ovat taas *Säilä ja Imupaperi*, *Kirman ja Japinan pilailupuoti*, *Sekon pilailupuoti* ja *Lurppuluomen pöllökeskus*. Näin nimet ovat oikeastaan henkilönnimiä, koska paikka on nimetty omistajansa nimen mukaan.

Lisäksi on kaksi paikkaa, jotka on nimetty ihmisen mukaan, mutta ei omistajan vaan jonkun muun merkityksellisen henkilön mukaan. *Pyhän Brutuksen* mukaan on nimetty koulu ja *Pyhän Mungon* mukaan on nimetty sairaala.

3.2 Henkilönnimet ja eläimet

Erisnimistä henkilönnimet ovat huomattavasti paikannimiä laajempi ryhmä. Henkilönnimistä suomennettujen nimien osuus on hieman alle 40 %. Olen laskenut suomennettujen nimien joukkoon kaikki nimet, joista on suomennettu ainakin osa. Useissa tapauksissa henkilönnimestä onkin suomennettu vain joko etunimi tai sukunimi. Olen pyrkinyt keräämään sekä etunimen että sukunimen mukaan niissä tapauksissa, joissa se on ollut mahdollista. Nimet eivät kuitenkaan esiinny yleensä juuri tässä muodossa vaan toisessa yhteydessä mainitaan henkilön etunimi ja toisessa yhteydessä sukunimi.

Alun perin ihmisillä on ollut vain yksi nimi. Nimi ja sen kantaja ovat olleet yhtä. Alkukantaisessa yhteisössä, jossa asutus oli harvaa ja ihmisiä vain vähän, tämä riitti. Tarpeen mukaan on annettu lisänimiä, jotka ovat kuitenkin olleet vain satunnaisia. Italiassa ja Ranskassa katsotaan esiintyneen sukunimiä jo 700-luvulta alkaen. Saksassa ne yleistyivät 1100-luvulla ja olivat tavallisia jo 1400-luvulla. Sukunimettömyys on kuitenkin ollut tavallista vielä 1900-luvun alkuun asti Ruotsissa ja Venäjällä talonpoikien keskuudessa. Ilmiö levisi ylimmästä yhteiskuntaluokista vähitellen alempiin yhteiskuntaluokkiin. Aatellisilla sukunimen tarkoitus on kuitenkin ollut usein ilmaista omistussuhdetta. Omistuksien mukaan myös nimet ovat saattaneet muuttua. Sukunimen kehitys voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen. Ensin on yksilöille annettu varsinaisen nimen ohella tarpeen mukaan jokin satunnainen lisänimi. Sitten lisänimet ovat vakiintuneet osaksi kahden nimen järjestelmää ja lopulta niistä on

tullut periytyviä sukunimiä. (Uusi suomalainen nimikirja 1988 : 239-240.)

Vaikka luvun alussa esittelin myös erään näkemyksen, jonka mukaan nimeen ei liity merkitysisältöä vaan pelkkä viittaussuhde, on nimillä ainakin merkittävä symboliarvo. Närhen mukaan usko nimen voimaan panee erisnimen kantamaan aatetta (1996 : 16). Myös sukunimien suomalaistaminen tai kadunnimien muuttaminen ovat osoituksia siitä, että nimellä voi olla suuri symbolinen voima.

Aineistossani esiintyvistä käännyistä nimistä vain harva on käännetty kokonaan. Useammin on käännetty vain sukunimi ja etunimi on jätetty alkuperäiseen muotoonsa. Kuten edellä käy ilmi etunimi on jo vanha ilmiö ja ennen sitä on käytetty ainoana nimenä. Se on usein näkyvin tunnusmerkki kantajastaan. Ilmeisesti vanha käytäntö sukunimestä lisänimenä on vaikuttanut siihen, että kirjassa juuri sukunimet sisältävät sellaisia semanttisia vivahteita, että ne on käännetty. Useat henkilöt ovat kirjan mukaan eläneet jo satoja vuosia sitten, aikana jolloin sukunimikäytäntö ei vielä ollut nykyisen kaltainen vaan sukunimiin on liitetty lisänimen kaltainen vivahde. Toisaalta kyse on sisäoppilaitoksesta ja siellä vallitsevasta käytännöstä puhutella opettajia sukunimillä. Usein myös oppilaita puhutellaan sukunimillensä. Näin ollen etunimi ei välttämättä ole ensisijainen ja käytetyin nimi henkilöille. Käännettyjä etunimiä esiintyy lähinnä käännettyjen sukunimien yhteydessä. Joidenkin nimien kohdalla ei ole voi olla varma, onko kyseessä henkilön etunimi vai sukunimi, koska se on ainoa nimi, joka hänelle mainitaan. Yhdessä tapauksessa on etunimi suomennettu, mutta sukunimi on entisellään: *Lisko Scamander*. Tämä on todella vähän ottaen huomioon, että tapauksia, joissa vain sukunimi on suomennettu ja etunimi on vierasperäinen on 30. Nimen kummatkin osat on suomennettu kuudessa tapauksessa: *Qaino Vahvahqo*, *Kosto Onsuloinen*, *Partasuu Potro*, *Likainen Lurkki*, *Olivia Outo* ja *Villisilmä Vauhkomiehi*. Näistä hahmoista vain yksi on kirjassa keskeisessä asemassa. Hän on *Villisilmä Vauhkomiehi*, jonka

oikeaksi etunimeksi paljastuu tarinan aikana *Alastor*. Hänen kutsumanimensä onkin siis lempinimi, joka selittää sen kääntämisen. *Villisilmä* on kuvaava nimi, koska kyseisellä henkilöllä toinen silmä liikkuu jatkuvasti tähyillen ympäristöä. *Olivia Outo* noudattaa alkusoinnun periaatetta kuten alkuperäinen versio *Wendelin the Weird*. Muissakin näistä nimistä kummankin osan kääntäminen johtuu sanaleikistä. *Qaino Vahvahqo*, *Kosto Onsuloinen*, *Partasuu Potro*, *Likainen Lurkki* ja *Olivia Outo* mainitaan kirjassa aina koko nimellään, jolloin käännetyn etunimen ja sukunimen yhdistelmän merkitys korostuu.

Suomennettuja yksiosaisia nimiä on paljon, mutta suurin osa niistä on eläinten nimiä. Ihmisten nimiä ovat *Kurnu*, *Ennus*, *Lujahaka*, *Lipetit*, *Patapalo*, *Orave*, *Verso*, *Matoisa-Lankku*, *Lovekiva*, *Z. Nokkonen* ja *murjottava Myrtti*. Näistä suurin osa on tulkittava sukunimiksi. *Lovekiva* on sukunimi, koska tässä yhteydessä puhutaan *Lovekivan* perheestä. Opettajia puhutellaan kirjassa sukunimellään ja suurin osa näistä nimistä kuuluu opettajille. *Kurnu* ja *Ennus* ovat Harry Potterin ystävän isän työtovereita, jotka esitellään lapsille ohimennen. Ainoa poikkeus on *murjottava Myrtti*. Tässä tapauksessa *Myrtti* on tytön etunimi. *Murjottava Myrtti* on nuoren tytön haamu, joka elää tyttöjen vessassa.

Vaikka perheissä sukunimi onkin sama kaikilla, on sukunimissä selvästi vanha lisänimen vivahte. Sukunimiä käytetään vanhan perinteen tavoin eikä nimissä ole suomalaisille sukunimillä ominaisia piirteitä, vaikka ne olisikin suomennettu. Yleisin sukunimen pääteainne on suomalaisilla *-la* tai *-lä* ja seuraavaksi suosituin on *-nen* (Närhi 1996 : 46). Periaatteessa olisi ollut mahdollista tehdä sukunimistä myös analogisen mallin mukaan yleisimmillä pääteainneilla loppuvia uusia nimiä. Kuitenkin vain kahdessa tapauksessa on käytetty sukunimille ominaisia aineksia *Doris Rojumo* ja *Salazar Luihuinen*. Ensimmäisessä tapauksessa käytetään tämän hetken uudisnimille tavallista *-mo*-päätettä (Närhi 1996 : 46).

Jälkimmäinen nimi on olennainen siksi, että *Luihuinen* ei ole ainoastaan kyseisen henkilön sukunimi. *Salazar Luihuinen* on yksi koulun perustajista, jonka mukaan on nimetty yksi koulun neljästä tuvasta. Sanan frekvenssi on suuri ja sitä käytetään puhuttaessa tuvan nimestä tai kyseisen tuvan asukeista.

Koska eräs nimistä on anagrammi, on sen suomennos vieraskielisen näköinen. Anagrammi eli se, että nimen kirjaimet järjestetään uudelleen eri nimeksi, on eräs englanninkielisen alkuperäisteoksen kirjoittajan Rowlingin tavasta leikkiä sanoilla. Anagrammi on *Tom Lomen Valedro*. Englanniksi nimi on *Tom Marvolo Riddle*. Koska englanninkielinen nimi on anagrammi lauseesta *I am lord Voldemort*, on suomennetun version vastattava jollakin tavalla myös kyseistä ilmaisua. Näin ollen *Tom Lomen Valedro* on anagrammi lauseesta *Ma olen Voldemort*.

Jotkut sukunimet ovat adjektiivin kaltaisia *Elfric Innokas*, *Sirius Musta*, *Boris Böllämystynyt*. Viimeisen nimen valinnan kohdalla vaikuttaa varmasti myös se, että kirjan tekstissä käytetään usein adjektiivia *pöllämystynyt*, kun tarkoitetaan 'hämmästyntä, hämmentynyttä'. Kuvailuun käytetään kuitenkin usein jotain asiaa, jonka kuvailevuus perustuu lähinnä vertaukseen tai samaistamiseen: *Barty Kyyry*, *Argus Voro*, *Gilbert Luikersi*, *Arsenius Mittalasis*.

Eläinten nimet ovat yksiosaisia ja niitä on paljon useampia kuin yksiosaisia ihmisten nimiä. Eläinten nimistä suomennettuja ovat lähes kaikki eli niiden suomentaminen on ollut olennaista kun taas ihmisten nimistä suomennettuja on alle puolet. Eläinten nimet ovat lempinimiä eli niillä on olentoa jollakin tavalla kuvaava merkitys. Kahdessa tapauksessa eläimen nimen pitkästä muodosta on myös lyhyt lempinimimuoto: *Hiinokka* eli *Nokkis*, *Posityyhtynen* eli *Possu*. Eläimet esiintyvät hyvin erilaisessa kontekstissa. Jotkut eläimistä ovat vapaita taikaolentoja, jotkut taas perinteisenä lemmikkinä pidettäviä kissoja ja koiria, lisäksi on vielä lemmikkinä pidettäviä taikaolentojakin. Nimille yhteistä on se, että ne kuvaavat juuri

kyseisen eläimen tunnettuja piirteitä. Koirien nimiä ovat *Anturajalka*, *Nuuhku*, *Silpoja*, *Pörrö* ja *Tora*. Kaksi ensimmäistä ovat kutsumanimiä samalle koiralle, joka on oikeastaan ihminen, joka pystyy muuttumaan koiraksi. Kolme viimeistä ovat koiria, jotka ovat kaikki ainakin jonkin verran pelottavia tai suoranaisesti häijyjä luonteeltaan. Kissojen nimiä ovat *Koukkujalka*, *Norriska*, *Miuku*, *Hattara*, *Tassunen* ja *Tuisku*. Näistä *Koukkujalka* on erään päähenkilön lemmikki, joten se mainitaan kirjassa usein. Kissan etujalat ovat vinot, josta nimi kertoo. *Norriska* on vahtimestarin kissa, mutta nimi ei kuvaa kissan olemusta vaan sen naispuolisuutta. Englanninkielinen nimi on *Mrs. Norris*. Tämän tiedon valossa *Norriska* onkin muodostettu nykyään jo harvinaistuvalla ihmisten kutsumanimien muodostustavalla. Naimisissa olevaa naista voidaan kutsua sukunimellä, johon on lisätty *-ska*, esimerkiksi *Lahtiska* 'rouva Lahtinen' (Hakulinen 1979, Vesikansa 1978b : 30). *Hämäkäk* on suuri hirviömäinen hämähäkki, jonka vaimo on *Myhäk*. Lemmikkirotta on nimeltään *Kutka*, mutta otus osoittautuikin ihmiseksi, joka voi muuttua rotaksi ja tässä yhteydessä rotta tunnetaan myös nimellä *Matohäntä*. Ihmissusi taas on nimeltään *Kuutammo*. Nimi koskee kuitenkin vain hänen suden olomuotoaan, ihmisenä hänellä on toinen nimi. *Hiinokka* eli tuttavallisemmin *Nokkis* on *hevoskotka*, josta kirjan henkilöt pitävät kovasti ja haluavat pelastaa sen kuolemalta. *Posityyhtynen* eli lyhyemmin *Possu* on pöllö, toinen postia kuljettava pöllö, joka on kirjassa keskeisessä roolissa on *Hedwig*, jonka nimeä ei poikkeuksellisesti ole suomennettu. Tästä ratkaisusta olen maininnut enemmän luvun lopussa. Eläimiksi muuttuviin ihmisiin kuuluu vielä *Sarvihaara*, joka on hirvi. *Riesu* ei oikeastaan ole eläin vaan koulun oma räyhähenki, mutta nimi on kuitenkin lemmikkieläinten nimeä vastaava ja toisaalta myös hahmo muistuttaa asemaltaan jonkin verran lemmikkieläintä, koska se elää koulun tiloissa, mutta ei opeta eikä opiskele eikä kuulu muutenkaan henkilökuntaan, mutta se saa elää koulussa, vaikka aiheuttaa toisinaan kiusaa ja harmia.

Jokaisen nimen suomennos on tehty tarkasti ja tapauskohtaisesti. Mitään mallia sille, kuinka suomennos tehdään, ei ole havaittavissa. Sen sijaan voi havaita tiettyjä linjauksia siinä, mitkä nimistä on suomennettu ja mitkä ei. Vaikka suomentaja toteaa haastattelussaan (liite 1), että sellaiset nimet, jotka aukeavat heti, täytyy kääntää, ei kaikkia mahdollisia nimiä ole käännetty. Kun pohditaan kysymystä nimen semanttisesta sisällöstä, kannattaa huomata, että joissakin nimissä semanttinen sisältö tuntuu olevan jopa ilmiselvää. Lisänimet, lempinimet ja sukunimiksi muuttuneet lisänimet ovat hyviä esimerkkejä nimistä, joilla on merkityssisältöä. Koska ihmisten nimistä suurinta osaa ei kuitenkaan ole suomennettu, on niillä vain viittaussuhde tai semanttinen sisältö jo vieraskielisenä muotonaan. Tällä tarkoitan sitä, että jotkut nimet on otettu käyttöön muista yhteyksistä. Esimerkiksi *Hedwig*, jonka nimeä ei ole suomennettu, on saksalainen pyhimys. *Bathilda Bagshotin* nimeä ei ole suomennettu, *Bagshot* on linna Englannissa. (Colbert 2001 : 132.) Kaikkia nimiä, jotka ovat peräisin esimerkiksi Rowlingin lähiympäristön maantieteellisistä nimistä, ei suomentajakaan voi tuntea. Tunnetut maailmankirjallisuudesta lainatut nimet on helpompi tunnistaa ja säilyttää ne alkuperäisessä asussaan. Tällaiset viittaukset ovat mahdollisesti tuttuja suomentajan lisäksi lähinnä kirjojen aikuislukijoille. Sen sijaan erilaisten henkilöiden kohdalla suomennosta ei ole tehty, vaikka se olisi ollut mahdollista. *Lavender Brown* on Harry Potterin luokkatoveri eikä nimen kääntämisen pitäisi olla mahdotonta, molemmille sanoille voi löytää suomenkielisen vastineen suoraan useimmista englanti – suomi -sanakirjoista. Kuitenkin koulutovereiden nimet ovat usein alkuperäisessä asussaan. Suomen peruskouluissa on totuttu siihen, että lapsilla saattaa olla hyvin erilaisia nimiä, myös vierasperäisiä. Aikaisemmin tekemässäni nauhoitetussa haastattelussa suomentaja onkin todennut, että juuri tästä syystä hän ei ole halunnut suomentaa koulun oppilaiden nimiä. Kirjasarjan neljännessä osassa, Harry Potter ja liekehtivä pikari, on

taas paljon kirjankin kontekstissa vierasmaalaiseksi tarkoitettuja nimiä. Maailmanmestaruusottelussa pelaajat ovat useista eri maista ja koulussa on vierailijoita kahdesta koulusta, jotka sijaitsevat jossakin ulkomailla. Koska nämä nimet ovat vierasperäisiksi tarkoitettuja, ei niitä voi kääntää myöskään suomeksi. Kuitenkin nimet voivat tarkoittaa jotakin. *Fleur Delacour* on ranskankieltä ja tarkoittaisi oikeastaan 'sydämen kukkasta'. Tämä on vierasmaalaisen koulun ihastuttavan tyttöoppilaan nimi, joten sitä ei ole kuitenkaan syytä suomentaa, koska nimi ei avaudu ranskaa taitamattomalle englanninkielistä alkuperäisversiota lukevallekaan.

Keskeisten hahmojen nimet kuuluvat sekä suomennettuihin että suomentamattomiin. Nimen frekvenssi ei ole merkityksellinen tekijä kääntämisen suhteen. Esimerkiksi *Albus Dumbledore*, *Draco Malfoy*, *Hermione Granger* ja *Ron Weasley* ovat kirjan keskeisiä henkilöitä. *Sirius Musta* on keskeinen henkilö, jolla on suomennettu nimi, mutta usein keskeiset suomennetut nimet ovat paikannimiä. Esimerkiksi nimet *Luihuinen*, *Rohkelikko*, *Puuskupuh* ja *Korpinkyysi* ovat olennaisia, koska ne toimivat oppilaiden tupien niminä, vaikka ovat myös henkilönnimiä.

Syy keskeisten nimien vierasperäisyyteen on varmastikin se, että yli puolet kaikista nimistä on jätetty suomentamatta. Suomentamattomat nimet taas ovat juuri henkilönnimiä. Tästä päätellen keskeisellä henkilöllä voisi nykyaikaisen suomennoksen ihanteen mukaan olla vaikeakin vierasperäinen nimi, vaikka kyseessä olisi lastenkirja.

3.3 Tuotemerkit ja muut erisnimet

Eräs erisnimien ryhmään laskemani alaryhmä ovat tuotemerkit. Kauppojen nimet olen maininnut paikannimien yhteydessä, mutta kirjassa on myös joitakin tuotteiden tai asioiden erisnimiä. Nimiä käsittelevä teoriaosuuteni ei kuitenkaan viittaa näihin, vaan jako on tehty paikannimien ja henkilönnimien välillä. Koska tuotteiden nimet

viittaavat esimerkiksi vain tiettyyn luutamalliin, ei kyseessä ole myöskään yleisnimien kriteerit täyttävä ryhmä. Tuotemerkkien nimet ovat huomattavasti uudempi ilmiö kuin henkilönnimet ja paikannimet. Kuitenkin kirjan henkilönnimissä oli sukunimien suhteen havaittavissa entisaikojen lisänimiperinteeseen viittavia merkkejä. Tuotemerkkien nimet edustavat taas uutta nimeämisperinnettä. Ryhmä ei ole kuitenkaan yhtenäinen vaan olen ottanut siihen mukaan kaikki erisnimet, jotka eivät ole paikkojen tai elollisten olentojen nimiä. Tällaisia erisnimiä oli aineistossani 27 kappaletta. Esittelen tässä niistä jokaisen. Samat nimet löytyvät myös liitteestä 2 englanninkielisine vastineineen.

Joukkoon kuuluu arkisten käyttötuotteiden nimiä, lehtien nimiä, tutkintojen lyhenteet, luutien nimet ja joitakin ryhmänimiä. Tarkoitän arkisilla käyttötuotteilla esimerkiksi puhdistusainetta ja hiuslientä. Näitä nimiä ovat *Joka Sotkun Taikaputsis* eli yleispesuaine, *Iisisiliä* eli hiusliemi, jota laitetaan hiuksiin pitämään kampa paikallaan, *Luuran-Koko* eli terveydenhoitajan käyttöön tarkoitettu aine, jolla kasvatetaan luut takaisin paikoilleen, *Weasley'n welhowitsit* eli pilailutuotteet, joita Weasley'n perheen pojat kehittelevät ja myyvät äidiltään salassa, *Mega-Mukilointi kolmonen* eli tietokonepeli, jota Harry Potterin kasvattiveli pelaa mielellään. Tuotenimen ja henkilönnimen välillä ovat tuotteet, jotka on nimetty vain henkilön mukaan. *Odgenin tuliviski*, *Drooblen purkkapallopurkka* ja *Bertie Bottin joka maun rakeet* ovat kyllä tuotteiden nimiä, mutta niissä on käytetty apuna sanaliittoja, joihin sisältyy myös henkilönnimi. Sen vuoksi olenkin luokitellut ne suomentamattomiksi henkilönnimiksi. Eräs tietty peili, joita on olemassa vain yksi, on nimeltään *Iseeviot-peili*. Kyseessä ei siis ole tuotemerkki vaan esineen yksilöivä nimi. Tämä nimi perustuu sanaleikkiin. Peiliin katsomalla näkee hartaimman toiveensa. Englanninkielinen nimi peilille on *Erised-mirror*. *Erised* on lopusta alkuun luettuna *desire* 'toive', suomennettu nimi *Iseeviot* taas on lopusta alkuun luettuna toiveesi.

Sanoma- ja aikakauslehtiä, joita kirjoissa mainitaan ovat aikakauslehti *Muutosten taikakauslehti*, aikakauslehti *Noita Luudanvarsia*, aikakauslehti *Me Noidat*, sarjakuvalehti *Jääräpäinen Jästi* ja sanomalehti *Päivän Profeetta*. Kaikkien näiden nimet ovat suomennettuja ja niihin liittyy myös sanaleikkejä, jotka toimivat yhden ilmaisun varassa. *Muutosten taikakauslehti* on esimerkki sanaleikistä, jota on käytetty sen mahdollistavassa paikassa suomenkielessä, vaikka vastaavaa sanaleikkiä ei esiinny alkuperäisessä nimessä *Transfiguration Today*. (Sanaleikkien suomentamisesta olen kirjoittanut luvussa 2.1.)

Kirjainyhdistelmistä muodostettuja nimiä esiintyy kolme: *V.I.P* eli *velhomaailman ihmeisiin perehdyttävä tutkinto*, *S.U.P.E.R* eli *se uskomattoman paha erittäin raskas tutkinto* ja *S.Y.L.K.Y* eli *samat yhteiset lait kotitontuille yhdistys*. Lisäksi mainitaan *Y.R.M.S* eli *yhdistys rumien maahisten suojelemiseksi*, jota ei ole olemassa vaan nimellä pilkataan *S.Y.L.K.Y*-yhdistyksen perustajaa. Nämä nimet perustuvat sekä lyhenteeseen että lyhenteen muodostamaan sanaan. Sen vuoksi niille on täytynyt keksiä suomennettu versio lyhenteestä ja siitä, mistä sanoista lyhenne tulee.

Koska luudat ovat noitien ja velhojen kulkuvälineitä ja myös tärkeitä pelivälineitä, on erilaisia malleja esitelty kirjoissa useita. Sen lisäksi että luudista mainitaan eri merkkejä, on niistä mainittu myös eri malleja numeron avulla: *Komeetta kaksikuusikymmentä*, *Puhtolakaisu viitonen*, *Puhtolakaisu seiska*, *Nimbus kaksituhatta*, *Nimbus kaksituhattayksi*. Kaikista uusin ja hienoin malli on kuitenkin *Tulisalama*, pelkällä nimellä ilman mallinumeroa kutsutaan myös *Sinivuokkoa*, joka on perheille suunnattu malli, jossa on rosvosummeri. Näistä nimistäkin vain *Nimbus* on suomentamaton.

Lisäksi mukana on esimerkiksi lauluryhmä *Kohtalottaret* ja pelijoukkue *Kadlein kanuunat*. Joukkueiden nimissä esiintyy usein paikannimiä, mutta *Kadlein kanuunoiden* tapauksessa en ole varma, onko kyseessä paikannimi. Joukkueiden nimiä ja historiaa esitellään

lähinnä oheiskirjassa, joka ei kuulu aineistooni. Tämän pelijoukkueen nimi mainitaan kuitenkin kirjoissa useamman kerran, koska se on erään päähenkilön suosikkijoukkue.

Tämän erisnimiryhmän yhteinen piirre on se, että ne kuvaavat nimettävänsä ominaisuuksia eivätkä vain yksilöi sitä. Lähes kaikki tuotemerkit tai muut nimet on suomennettu. Tämä ei kuitenkaan olisi tuotemerkin kohdalla ennalta-arvattavaa, jos luutien vertailukohdaksi otettaisiin vaikkapa automerkit. Nykyaikaiset tuotenimet ovat usein vierasperäisiä. Tässä aineistossa nimiin liittyy yksilöinnin lisäksi kuitenkin myös semanttinen sisältö, jonka ymmärtämiseksi myös tuotemerkit on käännetty.

4 SUBSTANTIIVIT

Substantiivit ovat suurin yksittäinen ryhmä aineistoni joukossa. Tässä käsittelen tarkemmin sanottuna substantiiveista yleisnimet. Termillä substantiivi tarkoitetaan tässä yhteydessä yleisnimisubstantiivia. Vaikka yksittäistapauksina keräämiäni substantiiveja ei ollut yhtä useita kuin erisnimiä, on tämä ryhmä todella suuri. Kun mukaan lasketaan vielä yhdyssanat, joita ei kaikkia ole kerätty mukaan, tämän ryhmän osuus on uudissanoista huomattavasti yli puolet. Käsittelen tässä luvussa ensin keräämiäni yksittäistapauksia ja sitten esittelen yhdyssanoja yleisesti sekä pienen otoksen avulla. Kaikki keräämäni erikseen keräämäni substantiivit on mainittu 4.1 alaluvuissa käsittelyn yhteydessä. Luvussa 4.2 on tarkoitus antaa vain esimerkkejä yhdyssanoista.

4.1 Mukaan kerättyjen substantiivien kuvailua

Substantiivien ryhmä on hyvin heterogeeninen. Kaikki sen sanat eivät ole yksiosaisia, vaikka yhdyssanoille onkin myös oma yleisempi käsittelyryhmänsä. Joitakin semanttisesti yhtenäisiä ryhmiä on kuitenkin helppo löytää. Tämän ryhmän laajuus voi johtua esimerkiksi siitä, että juuri uusia ja outoja esineitä sekä eläimiä on kirjojen taikamaailmassa paljon. Koska alkuperäisissä kirjoissa on käytetty apuna myös vanhoja tarustoja ja muissa kulttuureissa tunnettuja uskomuksia, on myöskin suomalaisessa sanastossa vanhoja suomalaisia nimiä näille ilmiöille. Esimerkiksi Gananderin *Mythologia Fennica*, joka on kirjoitettu vuonna 1789 esittelee joitakin kuvattuja olentoja ja niiden nimityksiä. Näin ollen ei voida sanoa suomentajan kehittäneen termiä. Sen sijaan hänen on täytynyt etsiä tieto mahdollisesta olennon aikaisemmin käytetystä nimestä. *Mythologia Fennica* ei ole tieteellinen eikä täysin luotettava teos. Kirjan käyttöä vaikeuttaa myös se, että kuvailukieli on vanhaa ruotsinkieltä ja tekstityyppi fraktuuraa. Ikivanhoja tarustojen hahmoja

siinä on kuitenkin esitelty selkeästi ja niille on kerrottu suomalaisten käyttämiä nimiä.

4.1.1 Taikaolentojen nimet

Olen ottanut mukaan taikaolentojen nimet, vaikka ne olisivat yleisemminkin käytettyjä sanoja, jotka löytyvät esimerkiksi suomen kielen perussanakirjasta. Näin olentojen nimistä saa myös kokonaiskuvan. Osalle olennoista on ollut valmis sana, jotkut olentojen nimet ovat aivan uusia. Näin selkeästä ryhmästä ei ole silti mielekästä poimia vain tiettyjä olentojen nimiä. Siksi käsittelen ne kaikki yhdessä. Kirjojen oheistuote Ihmeotukset ja niiden olinpaikat on kuvitteellinen koulukirja, jossa on lueteltu myös joitakin taikaolentoja. Kirja ei kuulu aineistooni eivätkä kaikki kirjassa mainitut taikaolennot esiinny aineistossani. Toisaalta oheiskirjassa ei mainita kaikkia aineistosta löytyviä taikaolentoja. Substantiiveista olentojen nimiä ovat *ilkiö*, *menninkäinen*, *hiisi*, *basiliski*, *maahinen*, *kentauri*, *ankeuttaja*, *hevoskotka*, *fletkumato*, *ulvoja*, *punalakki*, *kappa*, *viuhumato*, *kirskuristaja*, *mantikori*, *hämykeiju*, *jättiläiskalmari*, *syöjätär*, *kotitonttu*, *veela*, *metsinkäinen*, *sisulisko*, *raivotar* ja *haisku*. Esimerkiksi *kappa* mainitaan CD-perussanakirjassa (1997) kolmessa eri merkityksessä: 'mittayksikkö', 'kreikkalaisena aakkonen' ja 'verhotanko'. Kuitenkin Mythologia Fennica esittelee kuitenkin vedessä elävän otuksen nimellä *kappa*. Koska myös aineistoni olento asuu vedessä, on kyseessä luultavasti sama olento. *Punalakki* taas on taikaolennon nimenä ilmeisesti uusi. CD-perussanakirja antaa esimerkkinä vain muodon *punalakkinen*, jota käytetään esimerkiksi puhuttaessa tontusta tai sienestä. *Menninkäinen*, *maahinen*, *kotitonttu* ja *hiisi* ovat käyttöön vakiintuneita nimiä, joita käytetään kirjassa kuvaamaan sellaisia ominaisuuksia omaavia olentoja, joita niillä on aikaisemminkin kuvattu. Myös *kentauri* on aikaisemminkin käytetty termi olennoista, joka on puoliksi hevonen ja puoliksi ihminen. *Hevoskotka* on aivan uusi nimitys olennoille, jolla on

hevosen takaruumis, kotkan siivet ja kotkan pää. Olen kertonut sanasta jo aikaisemmin luvussa 1.2. *Ilkiö* on CD-perussanakirjan mukaan 'ilkimys', 'riiviö', 'ilkeä olento'. Juuri pieniä ja ilkeitä olentoja kirjojen *ilkiöt* ovatkin. *Basiliski* on suuri käärme vanhoista itämaisista tarustoista, mutta sillä ei ole samanlaisia ominaisuuksia kuin kirjoissa esiintyvällä *basiliskilla*, joka tappaa katseellaan. Vaikka nimi on siis sama, se on annettu hieman erilaiselle olenolle. *Metsinkäinen* on olento, josta on kerrottu suomenkielisissä teksteissä aikaisemmin ainakin englanninkielisellä nimellään *leprachaun*. Uusi suomennettu versio muistuttaa sanaa *menninkäinen*, joten toisen olennon nimi on toiminut mallina sanalle, vaikka näillä kahdella olenolla ei olekaan muuten kiinteämpää yhteyttä toisiinsa kuin muillakaan taikaolentoilla. Näistä termeistä myös muuhun käyttöön on levinnyt sana *ankeuttaja*. Kyseessä on otus, joka imee kaiken ilon lähistöltään. Kantasanana on *ankea* eli 'masentava', 'surulliseksi tekevä'. Johtimella *-jA* muodostetaan tekijännimiä ja se on produktiivinen sekä paljon käytetty johdin. Tämän vuoksi siihen sisältyy helposti muutakin merkitystä kuin tässä yhteydessä käytettävä taikaolennon nimi. Johtimen *-tAr* avulla on muodostettu olentojen nimet *raivotar* ja *syöjätär*. Nämä sanat ovat esiintyneet aikaisemmin merkityksissä 'raivoava nainen' ja 'pahanilkinen nainen'. Sen sijaan *sisulisko* ei sisällä johtimia. Sen muodostustapa on harvinainen yhden kirjaimen vaihto sanan keskellä, sitä voisi pitää sanaleikkinä. *Sisulisko* muistuttaa sisiliskoa, mutta se on kuitenkin eri eläin, koska se sylkee kipinöitä. *Kirskuristaja* on vedessä elävä paha olento. Se tarttuu kiinni uhriinsa eikä päästä irti. Loppuosa *-kuristaja* viittaaakin tähän. Sanan alussa on *kirs*-aines, joka ei ole esiintynyt suomen kielessä alkuliitteenä. Tässä sen voisi kuitenkin tulkita myös sellaiseksi. Toisaalta sanasta tulee mieleen myös verbi *kirskua*. Syksyllä 2001 tehdyssä haastattelussa suomentaja on kertonut, että nimeen on ollut tarkoitus sisällyttää äännesymboliikkaa niin, että olento kuulostaisi mahdollisimman vastenmieliseltä.

4.1.2 Kasveja ja esineitä

Muita omaan yhteiseen ryhmäänsä luokiteltavia sanoja on mahdollista löytää, mutta ryhmät ovat huomattavasti pienempiä. Esimerkiksi kasveja, joihin koulun kasviopin tunneilla perehdytään ei mainita erityisen monia. Sen lisäksi kasvit ovat usein jo aikaisemmin tunnettuja lajikkeita. Esimerkiksi *alruuna*, joka mainitaan useamman kerran kirjoissa, on aikaisemminkin tunnettu kasvi ja sillä on joskus uskottu olevan samanlaisia maagisia ominaisuuksia, joita sillä on kirjassa. *Belladonna* on myrkyllinen koisokasvi, velhokoululaiset käyttävät *belladonnauutetta* taikajuomiensa valmistamiseen. Aivan uusi kasvilajikkeen nimi on *pollomuhku*. Mallina sanan muodostukselle on voinut toimia esimerkiksi *muhkurainen*, koska kasvissa on muhkuroita, joiden sisällä on nestettä. Vaikka sanan osat eivät esiinny itsenäisinä, sana on selkeä yhdyssana, jonka osina toimivat *pollo* ja *muhku*. *Pollo* muistuttaa sanaa *pallo*, samalla tavalla yhtä äännettä vaihtamalla oli tehty myös oliodennimistä *sisulisko*.

Erilaisia apuvälineiden ja esineiden nimiä tässä joukossa ei ole useita, tosin useimmiten näiden nimet on muodostettu yhdyssanan avulla kahdesta tai kolmesta jo aikaisemmin tunnetusta sanasta. Joidenkin esineiden nimet on muodostettu kuitenkin aivan uudella tavalla. *Ajatuseula* on eräänlainen astia, johon voi valuttaa ajatuksiaan, kun pää on aivan sekaisin liiasta kiireestä. Sanan voi tulkita yhdistelmäksi sanoista *ajatus* ja *seula*. Jättämällä sanarajalta toisen s:n pois saadaan aivan erityinen termi, jota ei välttämättä tulkita yhdyssanaksi. *Besoaari* kuuluu taas sanoihin, joka on peräisin aikaisemmista lähteistä. Kyseessä on kivi, joka löytyy vuohen vatsasta. Sitä tarvitaan ikuisen elämän liemen valmistuksessa. *Ilmiskooppi* on hyrrä, joka pyörii, jos joku huijaa tai valehtelee sen lähistöllä. Huijauksen paljastamisesta käytetään ilmaisua 'antaa ilmi'. Laitteita, jotka päättyvät *-skooppi*, on kielessämme esimerkiksi *stetoskooppi* ja *mikroskooppi*. Kyseessä ei ole johdinaines vaan lainasanan osa. Kuitenkin tämän mallin mukaan on voitu yhdistää

suomen sana ja lainasanan osa. *Lunaskooppi* kertoo kuun vaiheista. Tässä sanassa myös alkuosa perustuu vieraskieliseen lainaan. *Kaikkari* on laite, jonka avulla on mahdollisuus nähdä tarkemmin kauas, hidastaa nopeita tapahtumia tai kelata ja katsoa niitä uudestaan. Johtimella *-ri* voidaan ilmaista tekijää tai esinettä (Hakulinen 1979, Vesikansa 1978b : 33). Kuitenkaan alkuosa *kaikka-* ei perustu näennäisesti mihinkään sanaan. Mallina sanalle on ollut vastaava esine *kiikari*. Myös tekijännimissä on käytetty *-ri*-johdinta, josta kerron seuraavassa kappaleessa. *Räyhääjä* on tekijännimen kaltainen, mutta kyseessä on kuitenkin esine. *Räyhääjä* on punainen kirje, jolla torutaan vastaanottajaa. Sen sisältä kuuluu avaamiseen jälkeen lähettäjän äänellä huudettuja haukkumisia. Karamellien nimissä esiintyy yhdyssana *kilokielimelli*. *Melli* ei ole oikeastaan itsenäinen sana, mutta se esiintyy ainakin slangissa ilmaisemassa karamellia. Toinen karamellin nimi on *viuhpiipori*. Tämä sana ei näytä perustuvan mihinkään toiseen sanaan eikä sanan merkitystä voi arvata ilman kontekstia. Sanan eri osia on vaikea eritellä eikä niistä mikään vaikuta vanhalta ainekselta. *Kirkujojo* on lelu, joka pitää pahaa ääntä. Esimerkiksi *kirkuminen* tai *kirkaisu* ovat mahdollisia substantiivijohdoksia verbistä *kirkua*. Substantiivia muodostettaessa sanan osana on käytetty verbivartaloa. *Pimeytin* on laite, jolla voi sammuttaa katulamput. *Sytytin* on yleensä tulen sytyttämiseen liittyvä laite. *Valaisin* taas on lamppu. Näiden mallien mukaan on muodostettu vastakkaiseen tarkoitukseen suunnitellulle laitteelle nimi, joka näyttää johtimella *-in* muodostetulta välineennimeltä. Kantasanana toimivaa verbiä **pimeyttää* ei kuitenkaan ole olemassa. Tälle toiminnalle ei ole yhtä verbiä suomen kielessä. Analogia on kuitenkin toimiva.

4.1.3 Ihmisiä kuvaavia sanoja

Ihmisiä kuvaavia sanoja on useaan erilaiseen yhteyteen liittyviä. Jotkut kuvaavat suhdetta velhojen ja taikomattomien ihmisten välillä.

Tärkein tähän liittyvä termi on *jästi*, joka tarkoittaa ihmistä, joka ei osaa taikoa. Sanaa käytetään monien yhdyssanojen osana ja lisäksi eräässä kohdassa myös johdoksena *jästilä* 'paikka, jossa asuu *jästejä*'. Suomen sana *jästipää* tarkoittaa typerää ihmistä. Suomentajan haastattelussa (liite 1) kerrotaan myös sanan etymologiasta se, että *jästi* tulee ruotsin sanasta *jäst* 'hiiva' ja *jästipää* on ollut humalainen "hiivapää". Ihmisiä, jotka eivät osaa taikoa, nimitetään siis kirjoissa itse asiassa negatiivisia mielikuvia aiheuttavalla sanalla, vaikka suvaitsevaisuus onkin eräs tärkeä teema kirjoissa. Eräässä yhteydessä vastaparina *jästille* käytetään sanaa *taikuri*. Yleisesti kuitenkin ne, jotka eivät ole *jästejä* ovat *noitia* ja *velhoja*. *Surkki* on taas syntynyt velhoperheeseen, mutta ei osaa taikoa. *Animaagi* on ihminen, joka pystyy halutessaan muuttamaan muotoaan joksikin eläimeksi. Tämä eläin on aina sama, joten ihminen on tunnistettava myös eläimenä. Usein *animaageilla* on eri nimi eläimenä ja ihmisenä. *Kuraverinen* ei ole velhoperheeseen syntynyt velho. Joko hänen isänsä tai äitinsä tai molemmat ovat *jästejä*. Sanaa ei käytetä yleisesti vaan se liittyy halveksivaan tai rasistiseen kontekstiin. *Velhoilija* on myös halveksiva nimitys taikuutta opiskelevasta ihmisestä. *Tylypahkalainen* on kuka tahansa *Tylypahkan noitien ja velhojen koulussa* opiskeleva tai henkilökuntaan kuuluva. Ihmisten lisäksi koulun vakituiseen henkilökuntaan kuuluu ainakin haamuja ja kotitonttuja. Myös he ovat *tylypahkalaisia*. *Kärmessuu* on ihminen, joka pystyy puhumaan ja ymmärtämään käärmeiden kieltä. Tässä tapauksessa sanan keskeltä on poistettu pitkä vokaali vaihdettu lyhyeksi kun taas joissakin tapauksissa on käytetty äänteen vaihtamista. *Kuolonsyöjä* on pahuuden voimiin kuuluva velho. *Aurori* on ammatiltaan pimeyden voimia vastaan taistelija. Tekijännimenä sanaa voisi pitää *-ri-* johtimella muodostetuksi, mutta ilmeisesti kyseessä on vieraskielinen laina, koska kantasanaa johdokselle ei ole. Ammatteja ovat myös *sanomaton*, *unhoituttaja* ja *tainnuttaja*. *Sanomaton* työskentelee ministeriössä salaisten asioiden osastolla eikä hän voi kertoa, mitä hän

siellä tekee. Johtimena onkin jotakin ilman olevaa kuvaava *-tOn* eikä tekijännimen johdinta. *Unhoituttaja* muuntelee useimmiten *jästien* muistia, jos jotain velhomaailman ilmiöitä on päässyt paljastumaan näille. *Tainnuttaja* taas menee paikalle, jos on syytä epäillä jonkun toimivan erittäin vaarallisesti tai tekevän hyvin pahoja asioita. Silloin *tainnuttaja* lähtee etsimään pahantekijää ja tainnuttamaan hänet, jotta hän ei karkaisi. Kummassakin näistä on taas käytetty hyvin produktiivista tekijännimijohdinta *-jA*. *Ylihörhö* on ilmeisesti arvonimi ammatin sijaan. *Tylypahkan noitien ja velhojen koulun* rehtori on nimittäin *ylhörhö*. CD-perussanakirja mainitsee *ylituliitteen* käytön esimerkiksi *ylijohtajan* yhteyteen kuuluvaksi. *Hörhö* taas on 'outo tyyppi' tai 'pitkään vankilassa ollut rikollinen'. Kirjojen *ylhörhö* on kuitenkin erittäin arvostettu velho eikä ainakaan vankilassa ollut rikollinen. Sen sijaan merkitys 'outo tyyppi' on varmaankin erittäin tarkoituksellisesti liitetty tähän yhteyteen. Kun *räyhähenki Riesu* haluaa lepytellä ja mielistellä rehtoria, kutsuu hän tätä nimillä *johtajuus* ja *professorius*, joita käytetään yleensä ominaisuuksien niminä eikä tekijänä.

Oppilaiden tupien nimet ovat tärkeässä osassa. Tupien nimien merkitys on laajentunut tarkoittamaan myös tuvassa asuvia. Tämä ilmiö on nimeltään metonymia. Tupien nimet ovat *Rohkelikko*, *Korpinkynsi*, *Puuskupuh* ja *Luihuinen* koulun perustajien *Rowena Korpinkynnen*, *Helga Puuskupuhin*, *Cedric Rohkelikon* ja *Salazar Luihuisen* nimien mukaan. Myös oppilaita kutsutaan *rohkelikoiksi*, *corpinkynsiksi*, *puuskupuheiksi* ja *luihuisiksi*. Näistä tuvista *Luihuisessa* ovat asuneet pimeyden voimien puolelle kääntyneet velhot. *Luihu* on CD-perussanakirjan määritelmän mukaan 'kavala', 'kiero', 'viekas', 'petollinen'. Näin tärkeä nimistön suomentaminen on ollut lähes välttämätöntä, koska samoja nimiä käytetään myös substantiiveina ja niihin liittyy merkityssisältöä kuhunkin tupaan valittujen luonteesta.

Mabel-täti on myös substantiivi, koska sillä ei viitata kehenkään erityiseen henkilöön. Kun eräässä kalenterin näköisessä kirjassa ei ole mitään merkintöjä, on kirjan sivuista todettu:

”*Ne olivat tyhjiä. Yhdessäkään ei lukenut yhtään mitään, ei edes ”Mabel-tädin syntymäpäivä” tai ”hammaslääkäri puolineljältä”.*”

(Harry Potter ja salaisuuksien kammio s. 250)

Huispaus on velhomaaailman suosituin urheilulaji. Siinä lennetään vauhdikkaasti luudilla pelikentällä ja yritetään heittää pallo maalialon renkaan läpi. *Huiskis* on CD-perussanakirjan mukaan nopeaa liikettä kuvaava sana. Johtimella *-us* muodostetaan toisaalta verbikantaisia teon ja usein myös sen tuloksen tai kohteen nimiä toisaalta adjektiiveista ominaisuudennimiä (Hakulinen 1979, Vesikansa 1978b : 40). Alkuosa sanasta on peräisin nopean liikkeen kuvauksesta, loppuosa on teonnimeä kuvastava. Peliin liittyy myös ihmisten nimityksiä. Pelin pelaaja on *huispaaja*. Joukkueeseen kuuluu *etsijä*, *pitäjä*, *jahtaaja* ja *lyöjä*. Mikään näistä neljästä sanasta ei ole vieras tai uusi, mutta niiden merkitys on liittyy tässä yhteydessä pelaajien tehtäviin pelikentällä. Kaikkien johtimena on produktiivinen tekijännimijohdin *-ja*. Peliä pelataan neljällä pallolla: *kaato*, kaksi *ryhmyä* sekä *sieppi*. *Kaato* on palloista se, jota heitetään pelaajalta toiselle ja yritetään heittää vastustajan maalialkoon. *Ryhmy* on epätasainen pallo, joka sinkoilee kentällä pelaajien seassa yrittäen tiputtaa näitä luudiltansa. *Sieppi* on pieni ja kultainen pallo, joka ilmestyy kentälle jossain vaiheessa peliä, jolloin *etsijän* on tarkoitus siepata se. Näissä nimityksissä miellelyhtymät ovat olennaisia. Vauhdikkaan pelikuvauksen seuraaminen on helpompaa tilanteessa, jossa nimitykset kuvaavat pallojen ja pelaajien tehtäviä, joten niiden mieleen painaminen on helpompaa.

4.1.4 Taikuuteen liittyviä sanoja, rahayksiköt, sanaleikkejä, vanhahtavat ilmaisut

Taikuuteen liittyviä sanoja ovat esimerkiksi loitsujen nimet. Vain joissakin näistä on käytetty uudissanoja. Näitä ovat *hilpeytysloitsu*, *hämäytysloitsu*, *ihmistysloitsu* ja *muodonmuuttajan tuskitus*. Kaikissa näistä on käytetty hyväksi produktiivista –Us-johdinta, jolla voidaan tehdä adjektiiveista ominaisuuden nimiä ja joskus myös käyttää samalla tavalla substantiivien kohdalla. Samaa johdinta on käytetty hyväksi sanassa *vanhetusliemi*. Sen sijaan *neilivesi* ja *nukkujuoma* ovat yhdyssanaan perustuvia juomien nimiä. Neiliveden alkuperää en tiedä, on mahdollista, että se on joskus käytössä ollut aine, mutta sanaa ei löytynyt tietosanakirjasta, CD-perussanakirjasta tai etymologisesta sanakirjasta (Meri 1982). *Neili-* voi viitata ainakin neilikkaan. Vierasperäisen näköisiä sanoja ovat taikuuteen liittyvät *suojelius* ja *Varhennum loitsuimes -ilmiö*. *Suojelius* on olento, jonka voi taikoa hetkellisesti karkottamaan vihollisen. Termi olisi voitu muodostaa myös tekijännimijohtimen avulla, jolloin se olisi esimerkiksi *suojelija*. Kuitenkin tässä yhteydessä on ehkä haluttu korostaa ilmiön erikoisuutta eikä nimetä tuota olentoa sanalla, jota kielessämme voi käyttää millaisesta tahansa suojelijasta. *Varhennum loitsuimes* muistuttaa loitsua (katso luku 5), mutta ei ole sellainen. Ilmiö tapahtuu itsestään kahden taikasauvan kohdatessa, jos sauvoissa on samoja valmistusaineita. Loitsu ”*Varhenna loitsus!*”, jolla on mahdollista saada selville taikasauvan viimeksi tekemät taitat on lähes samanlainen. Ehkä itsestään tapahtuvalla ilmiöllä on samankaltainen nimi, koska lopputulos on sama. Toisessa vain tarvitaan ihmisen lukemaa loitsua ja toinen tapahtuu tietyissä olosuhteissa ihmisen sitä aiheuttamatta.

Velhoilla on omat rahayksikkönsä, jotka ovat *sirppi*, *sulmu* ja *kaljuuna*. *Sirppi* on kuun muotoinen raha, joten sen nimityksen voi liittää kuunsirppiin. *Sulmu* on yhdellä kirjaimella muutettu sanasta *solmu*. Vaikka syntytapa ei ole välttämättä aivan transparentti

englanninkielisessä alkuteoksessa nimitys on *knut*, solmu olisi *knot*. Myös suomennoksen termi noudattaa samaa periaatetta. *Kaljuuna* on vanhojen laivojen keularparvi. Kirjassa mainitaan myös kolme kieltä, joita taikaolennot puhuvat: *maahistahista*, *peikko* ja *vedenkieli*. *Maahistahistaa* puhuvat maahiset. Kielen nimessä on käytetty hyväksi osittaista reduplikaatiota. *Peikko* tarkoittaa peikkojen kieltä, joten merkitys on laajennettu olennon nimestä myös olennon puhuman kielen nimeksi. *Vedenkieli* on vedessä asuvan väen puhumaa kieltä.

Uudessa merkityksessä käytetään sanaa *pöllö*. Pöllöt ovat myös lintuja, mutta niitä pidetään lemmikkeinä, joiden tehtävänä on kuljettaa postia. Niinpä *pöllö* tarkoittaa myös postia:

”Tähän aikaan huomenissa alkaa tulla vanhemmilta pöllöjä – he eivät halua ihmistä lastensa opettajaksi.”

(Harry Potter ja Azkabanin vanki s. 445)

Jos joku lähettää *pöllön*, se tarkoittaa, että hän lähettää viestin pöllön mukana. Postia kuljettavat pöllöt asuvat Tylypahkassa *pöllölässä*. *Pöllölä* on paikka, jonne mennään silloin, kun haluaa lähettää viestin jollekin. Rinnakkain tämän kanssa käytetään toisenlaisesta postista termiä *posteljooniposti*.

Yksittäiseen substantiiviin perustuvia sanaleikkejä on samassa kontekstissa peräti neljä. *Pliisit* tarkoittavat poliiseja, mutta velhomaailmassa elävä *Arthur Weasley* muistaa sanan väärin. *Arthur Weasley* on kiinnostunut muistakin velhoille vieraista esineistä. Hän kerää esimerkiksi töpseleitä. Puhuessaan sähköstä, hän käyttää sekä sanaa *söhkö* että toisessa yhteydessä *sähkö*. Kun taas Arthur Weasley pojan Ronin pitäisi soittaa Harrylle tämän tädin ja sedän kotiin, hän sanoo käyttävänsä *hupelinta*.

Poimittaislinja on bussi, joka etsii ja kerää eksyneitä tai kotoaan pois lähteneitä velhoja. *Poimiskella* tarkoittaa ’poimia’, ’kerätä yksitellen’. Vaikka tämä sana kuvaa erittäin hyvin tämän bussin

tehtävää poimia yksinäisiä kulkijoita, puhutaan nykyään bussilinjojen yhteydessä ainakin pääkaupunkiseudulla *poikittaislinjoista*, jotka ajavat kahden eri pääreitinvälillä. Tämä sana voisi hyvin toimia mallina hyvin myös *poimittaislinjalle*, joka saattaa aivan äkkinäisesti hypätä paikasta toiseen ja ajaa juuri sinne, minne matkustajien täytyy päästä.

Tekstissä käytetään myös vanhahtavia tai murre sanoja: *vaatehtimo* eli vaatekauppa, *apoteekki* eli apteekki ja *taistelo* eli taistelu. Deminutiivisella johtimella on muodotettu sanat *haamunen* ja *henkonen*, jotka eivät ole erillisiä olentojen nimiä vaan merkitys on 'pieni haamu' ja 'pieni henki'.

Tämä substantiivien joukko on hyvin hajanainen. Sanoissa on enemmän merkitykseen kuin muotorakenteeseen liittyviä ominaisuuksia ja niistä voi kyllä muodostaa joitakin pienempiä ryhmiä, mutta niitä tulee useita eivätkä kaikki sanat mahdu minkään yhteisen semanttisen tai muotoryhmän joukkoon. Joissakin sanoissa on käytetty yhden äänteen muutosta sanan keskellä. Eniten käytetty johdin on *-jA*, jota on käytetty useissa erilaisissa semanttisissa ryhmissä. Taikaolentojen nimistä suurin osa on aikaisemmin muualla esiintyneitä sanoja.

4.2 Otoksen avulla käsiteltävät yhdyssanat

Yhdyssanat ovat kielessämme hyvin yleisiä. Myös uudissanoja muodostetaan eniten yhdyssanojen avulla. Oli hyvin vaikea rajata, mitkä yhdyssanat ovat todellisia uudissanoja, mitkä taas kielessä aikaisemminkin esiintyneitä aineksia. Yhdyssanoja oli huomattava määrä. Varsinaisessa keräysvaiheessa poimin mukaan taikaolentojen nimet ja ne yhdyssanat, joiden toinen osa on kielessä aikaisemmin esiintymätön elementti. Näitä yhdyssanoja käsitelin tämän luvun ensimmäisessä osassa. Kääntäjä toteaa haastattelussa (liite 1), että yhdyssanan kehittelykin vaatii huolellista työtä, jotta sana olisi uskottavan näköinen. Yhdyssanojen määrä uudissanoista on suuri,

noin 60 %. Tämän vuoksi pohdin, miten voisin käsitellä yhdyssanoja. Niiden kaikkien käsittely samassa yhteydessä muiden uudissanojen kanssa ei tekisi mielestäni oikeutta kummallekaan uudissanaryhmälle, yhdyssanoille tai muilla tavoin muodostetuille yksittäisille ilmaisuille. Näin ollen jätin varsinaisesta sanankeruusta pois yhdyssanat, jotka koostuvat kahdesta ”vanhasta sanasta” ja kokosin niistä erillisen otoksen. Nämä sanat keräsin kolmannesta Harry Potter -kirjasta, Harry Potter ja Azkabanin vanki, koska siinä niiden esiintyminen on monipuolista juonen ansiosta. Ensimmäisessä kirjassa monet ilmiöt voivat olla vielä tuntemattomia, joten niitä kuvaavia sanojakaan ei välttämättä esiintyisi yhtä paljon. Lisäksi kolmas kirja on sivumäärältään melko runsas. Olen toki lukenut kaikki kirjat huolellisesti, joten minulla on käsitys sanastosta myös yleisemmin niin, että pystyn kertomaan sen yleispiirteistä myös otoksen ulkopuolelta. Otoksen avulla pyrin kuitenkin hahmottamaan selkeämmin yhdyssanojen määrää ja laatua.

Varsinaista semanttista yhteisyyttä tällä yhdyssanojen ryhmällä ei ole. Vain se, että ilmaisu on yhdyssana ei mielestäni riitä yhdistämään tätä ryhmää yhtä kiinteäksi kokonaisuudeksi kuin muut jakamani ryhmät, joissa kaiken lisäksi voi olla myös ryhmän semanttiset kriteerit täyttäviä yhdyssanoja mukana. Esimerkiksi loitsujen, nimien ja taikaolentojen joukossa on yhdyssanoja, jotka ryhmään yhdistää merkitys. Tässä kuvaamiani ilmaisuja yhdistää se, että ne on muodostettu kahdesta tai useammasta sanasta.

Keräämäni otos osoitti heti yhdyssanojen suuren määrän. Listasin yhdestä kirjasta 200 yhdyssanaa. Yhdyssanat ovat nimenomaan substantiiveja. Muita substantiivien luokkaan jaottelemiani sanoja on aineistossani vain noin puolet tästä määrästä ja ne on kerätty kaikista neljästä kirjasta. Esineiden, asioiden ja ilmiöiden nimiä muodostetaan nimenomaan yhdyssanojen avulla. Kopulatiivisia yhdyssanoja keräämässäni otoksessa oli kaksi *murhaajapetturi ja mörkö-ankeuttaja*. Muut yhdyssanat ovat alisteisia eli jälkiosa on perusosa,

jota voi edeltää yksi tai useampi määriteosa. Tämän muuten epäyhtenäisen yhdyssanaryhmän mielenkiintoinen piirre onkin juuri tiettyjen määriteosien ja tiettyjen perusosien runsas esiintyminen.

Velhojen suosituin urheilulaji on *huispaus*. Pelin nimi esiintyy myös itsenäisenä ja onkin käsitelty aineistossani eri kohdassa itsenäisenä, mutta sanan esiintymistiheys on erityisen suuri sen avulla muodostettujen yhdyssanojen ansiosta. *Huispaus* toimii määriteosana monelle sanalle. Harry Potter pelaa tätä peliä ja harjoittelee usein joukkueensa kanssa. Peliin liittyy siis paljon sanastoa. Otoksessani oli 12 sanaa, joissa *huispaus* oli määriteosana. Paikka, jossa peliä pelataan on *huispauskenttä*, asusteenaan pelaajilla on *huispauskaapu*, pelaajat muodostavat yhdessä *huispausjoukkueen*, lahjaksi pojat toivovat joululahjaksi hienoja *huispausvarusteita* ja seuraavassa *huispausfinaalissa* joukkue toivoo voittavansa *huispauspokaalin*. Vieläkin suositumpi määriteosa sanoissa on *taika*. Toki mukana on aikaisemminkin esiintyneitä sanoja kuten *taikasauva*, *taikavoima* tai *taikatempu*. Selvästi uusia yhdistelmiä ovat esimerkiksi *taikaministeriö*, *taikalainvartija* ja *taikamegafoni*. Määriteosa on toki yleinen, mutta kielessämme on jo aikaisemminkin paljon *taika*-aineksisia sanoja, joka saattaa motivoida käyttämään samaa ainesta myös uusissa yhdistelmissä. Juuri tämä voi olla suomentajan mainitsemaa sanan uskottavuutta. Kun samaa määriteosaa on käytetty aikaisemmissakin sanoissa, kuulostavat uudetkin tällä määriteosalla alkavat sanat siltä, että ne voisivat syntyä kieleen kenen tahansa muunkin kielenkäyttäjän luomina.

Useita esiintymiä on myös *velho*-määriteosalla. Usein *taika* ja *velho* toimivat samankaltaisessa tarkoituksessa, koska kummallakin kuvastetaan ilmiön kuuluvan juuri velhojen maailmaan erotuksena tavallisista ilmiöistä, jotka kuuluvat maailmaan, jossa ei osata taikoa. *Velho* on määriteosana kymmenessä yhdyssanassa kuten *velhomaailma* eli juuri tuo todellisuus, jossa osataan taikoa. On kuitenkin huomattava, että tässä ei tarkoiteta varsinaisesti eri

maailmaa, jossa ei asuisi muitakin kuin velhoja. *Velhokulta* on kultaa, jolla ei ole arvoa ihmisten pankeissa, *velhopankki* taas huolehtii rahasta ja kullasta, jota tuossa *velhomaailmassa* käytetään maksuvälineenä esimerkiksi *velhotarvikeliikkeessä*. Jos rikkoo *velholakeja*, voi joutua *velhovankilaan*. *Velholehti* on helppo tunnistaa siitä, että sen kuvissa ihmiset liikkuvat. *Noita* taas ei ole yhtä suosittu määriteosa. Se esiintyy esimerkiksi sanassa *noidankattila*, joka on aikaisemminkin tunnettu sana. Aivan uusi ilmaisu on sen sijaan *noidankattilaleivos*, joka on erikoisherku, jota voi ostaa noitien ja velhojen kouluun menevän pikajunan myyntikärystä.

Näiden ilmaisujen vastakohtana voidaan käyttää määritettä *jästi*. Itse sanalla viitataan ihmiseen, joka ei osaa taikoa. Kun siis käytetään sanaa *jästimaailma*, viitataan siihen todellisuuteen, jonka näkevät ihmiset, jotka eivät osaa taikoa. Kyseessä on toki yksi ja sama maailma, mutta verhottuna niin, etteivät taikuutta osaamattomat ihmiset voisi huomata taikuutta. Kuitenkin *jästi* on vain vähän käytetty määriteosa. Sitä käytetään esimerkiksi sanoissa *jästivanhemmat*, *jästitieto* ja *jästitavara*. On mahdollista, että velhon vanhemmat eivät ole itse velhoja, tällaiset vanhemmat ovat siis *jästivanhemmat*. *Jästitieto* on oppiaine koulussa, jossa kerrotaan esimerkiksi erilaisista *jästitavaroista*, mitä ne ovat ja mihin niitä käytetään. Tällaista määrittelyä käytetään kuitenkin huomattavasti harvemmin. Tämä on ymmärrettävää, koska kirjoissa kerrotaan enemmän velhoista. Sen lisäksi useille sanoille ei tarvita määritettä, jos ne viittavat *jästien* maailmaan. Kun puhutaan *velhovankilasta*, voidaan oletuksena ilmeisesti pitää, että pelkkä sana *vankila*, viittaa vastaavaan paikkaan *jästimaailmassa*. Sekä määriteosana että perusosana käytetään sanaa *loitsu*. Koulussa on *loitsuopettaja*, joka pitää *loitsutunteja*. Ennen *loitsukoetta* asioita on syytä kerrata vielä *loitsukirjasta*. Sen lisäksi, että loitsu ilmaistaan sanoin, joita käsitellen erikseen luvussa 4, on loitsuilla omat nimensä. Näitä ovat esimerkiksi *korjausloitsu*, *uskollisuusloitsu* ja *tappokirous*. Aina perusosana ei siis

ole *loitsu*. Jos luudassa on *heittoherja*, sillä lentäminen saattaa osoittautua kohtalokkaaksi. Kuten näistä esimerkeistä voi huomata kaikkia loitsuja ei kutsuta *loitsuksi*, vaan myös *kiroukseksi* tai *herjaksi* sen mukaan, minkä luonteinen taika on kysymyksessä. Joissain loitsujen nimissä esiintyy myös uudismuodosteosia, joten ne mainittiin luvussa 4.1.

Tiettyjen määriteosien ja perusosien lisäksi löytyy useiden sanojen ryhmiä, jotka liittyvät tiivistä yhteen. Erilaisten makeisten tai muiden herkkujen nimiä on useampia esimerkiksi *erikoistehostekarkki*, *hammasvälilankaminttu*, *hattarakynä*, *hedelmätana*, *hekkusima*, *hikkamakeinen*, *kermakalja*, *mehujauhepallo*, *piparmintturupikonna*, *pippuripiru*, *röyhtäyspulveri*, *sokerisulkakynä* ja *suklaasammakko*. Jotkut herkuista voi aivan hyvin kuvitella myös omalle lähikioskilleen, itse olen joskus syönyt *suklaasammakoiksi* ja *pippuripiruiksi* kutsuttuja makeisia. Sen sijaan *röyhtäyspulveria*, joka aiheuttaa erikoisia röyhtäyksiä ei tietääkseni ole olemassa. Makeisten nimiä on ilmeisen helppo luoda uusia. Jotkut niistä ovat makeisten nimiä jo aikaisemmin, vaikka itse makeinen ei olisi yhtä erikoinen vaikutuksiltaan kuin tässä kontekstissa.

Koulun eri oppiaineet, niiden oppikirjat ja opettajat ovat myöskin ryhmä, jonka ympärille on muodostunut useita sanoja. Jotkut oppiaineiden nimet eivät kuulosta kovin erikoisilta kuten *yrttitieto*. Sen sijaan *muodonmuutostunti* ei kuulosta lapsille opettavien asioiden perusteilta. Kaikkien oppiaineiden nimiä ei ole muodostettu yhden sanan avulla. Vaikka toisaalta on *liemitunti* ja *ennustustunti*, on myös *pimeyden voimilta suojautumisen tunti*. Tässä tarkoituksessa voidaan siis käyttää tutuista osista koostuvia yhdyssanoja tai sanaliittoja. Yhdyssana on näistä keinoista yleisempi.

Yhdyssanoissa on yleensä kaksi tai kolme osaa. Kolmiosaisia sanoja on useita, kaksiosaiset eivät ole kovinkaan paljon yleisempiä. Eräs makeisten ja herkkujen ryhmään kuuluva sana on siitä erikoinen, että siinä on sama aines sekä määriteosana että perusosana.

Purkkapallopurkka on purukumia, josta saa puhallettua palloja erityisen hyvin. Kääntämistä koskevan teorian yhteydessä käsiteltiin sanaleikkejä. Tässä yhteydessä mainittiin myös, että joskus sanaleikki voidaan korvata sen mahdollistavassa paikassa käännöksessä. Koska alkuperäisteoksessa *purkkapallopurkka on best blowing gum*, voisi tätä tapausta pitää juuri sanaleikkinä, joka esiintyy suomenkielisessä käännöksessä, vaikka alkuperäisteoksessa tässä kohdassa ei sanaleikkiä esiinny.

Suurinta osaa yhdyssanoista on vaikea jakaa tällaiseen pienempään yhteiseen ryhmään muiden yhdyssanojen kanssa. *Sauvakäsi* on se käsi, jolla pidellään *taikasauvaa*. *Sauvalampuksi* kutsutaan eräässä yhteydessä taikasauvaa, kun sen päähän on loitsun avulla sytytetty pieni valo, jotta olisi mahdollista nähdä pimeässä. *Sauva* esiintyy kuitenkin poimimistani sanoista vain kahdessa tapauksessa yhdyssanan määriteosana. Suurin osa luokittelemattomista yhdyssanoista on muita kuin mainitsemiini suurempiin keskittyimiin kuuluvia. Esimerkkinä mainitsen näistä vielä joitakin. Osa viittaa kirjan aihepiiriin kuuluviin asioihin eli taikuuteen ja velhomaailmaan, mutta osa yhdysuudissanoista viittaa asioihin, joille on kielessämme jo valmiitakin ilmauksia. Taikuuteen liittyvät esimerkiksi *näkymättömyysviitta*, *kilpaluuta* ja *hahmonvaihtaja*. Sen sijaan *halaustakku*, jossa useampi ihminen halaa toinen toisiaan ei liity tarpeeseen kehittää ilmaisuja juuri taikuuden ympärille. Kun useampi ihminen kulkee hankalasti lähekkäin toisiaan ulkona liukkaassa, he kulkevat kirjan sanoin *sivumyyryä*. Uudissanan muodostamisen motiivina ei toimi ainoastaan kirjan aihepiiri, uudissanoilla kuvataan myös taikuuteen tai velhomaailmaan liittymättömiä asioita.

5 LOITSUT

Loitsujen ryhmä on aineistossani siitä erikoinen, että sille ei ole voi määrittää sanaluokkaa muotonsa perusteella. Osa loitsuista on vain yksittäisiä sanoja, mutta joissakin tapauksissa loitsu sisältää myös useamman sanan.

5.1 *Kansanperinne tuntee loitsut*

Loitsujen tarkastelun yhteydessä on syytä pohtia sitä, millainen malli loitsusta perinteessä on olemassa aikaisemmin. Vaikka kieliopillista ryhmää ei olekaan olemassa, on loitsu tuttu ilmiö. Tietosanakirjan mukaan loitsu on sanakaava, jolla pyritään vaikuttamaan yliluonnollisiin voimiin. Se voi olla suorasanainen tai runomittainen (Tietojätti 2001 : 655). Sana *loitsia* on esiintynyt suomen kielessä ensi kertaa 1745 Jusleniuksen teksteissä. Myöhemmin, vuonna 1784, on esiintynyt myös muoto *loihtia* Gananderin teksteissä. (Jussila : 1998.) Sanojen voimalla on yritetty ottaa yhteyttä yliluonnollisiin voimiin skandinaavisessa perinteessä jo kauan. Esimerkiksi muinaisgermaaniseen runousoppiin kuuluvasta kenning-perinteestä on merkkejä myös pohjoismaisissa vanhoissa tarinoissa. Kenning tarkoittaa metonyymista kiertoilmausta, jota on käytetty erityisesti puhuttaessa mytologisista olennoista, ruhtinaista, satureista, naisista, kehon osista, laivoista, aseista, merestä, kullasta, muista taistelukenttään tai eränkäyntiin liittyvistä seikoista, runoista jne. Tyylikeinolla kehiteltiin myöhemmin yhä laveampia ja vaikeaselkoisempia piilokuvia. Kenning koostuu yleensä vihjesanasta ja perussanasta: esimerkiksi *purjehvevonen* tarkoittaa laivaa. (Kuusi 1992 : 107.)

Shamaanit taas ovat ottaneet yhteyttä jumaliin transsitilassa laulaen samalla erityisen kaavan mukaisia lauluja. Shamanistinen perinne on tuttua lähinnä Suomen Lapissa. Näiden laulujen funktio on samanlainen, mutta muodoltaan ne ovat erilaisia. Niissä on useita

säkeitä, ne ovat huomattavasti pitempiä kuin kenningit tai aineistossa esiintyvät loitsut. Myös shamaanien lauluissa asioista kerrotaan kiertoilmausten kautta. (Siikala 1992 : 155.)

Usein loitsuperinnettä on tutkittu runonlaulajien avulla. Näiden laulujen laulajat tuntevat myös vanhaa loitsuperinnettä. Inkerin suomalaisen Maria Luukan lauluja ja loitsuja on tutkinut Mauno Kuusi kirjassaan Maria Luukan laulut ja loitsut (1983). Inkeriläinen perinne eroaa jonkin verran muusta suomalaisesta runolauluperinteestä ja loitsuista. Santavuori (2001) on tutkinut loitsuja ja niiden toimintaa terapeuttisena itsesuggestiona. Loitsut ovat usein hyvin pitkiä, mutta eivät yhtä pitkiä kuin laulut. Usein loitsut noudattavat kuitenkin tiettyä rytmistä kaavaa kuten laulutkin. Myös kirjan loitsuissa on ainakin paikoittain tavoiteltu rytmiä, vaikka kyseessä ovatkin hyvin lyhyet ilmaisut. Pituudessaan ne eivät ole verrattavissa suomalaisiin loitsuihin, joita tutkijat ovat saaneet kerättyä talteen. Kuitenkin joidenkin loitsujen kohdalla kirjoissa keskittyminen ja itsesuggestio tulevat selkeästi esille. Santavuoren esimerkeissä on kuitenkin ainakin yksi yhtä lyhyt loitsu kuin kirjojen maailman loitsut: *’Terve siulai!’*. Jos pelkää kuolleiden haamuja, pitää halata selkensä taakse ja huutaa tämä loitsu. (2001 : 93.)

5.2 Aineiston loitsuista ja niiden käsittelystä yleisesti

Kirjoissakaan loitsut eivät ole vain sadun taikasanoja, vaikka vain harvan loitsun kohdalla kuvataan syvää keskittymistä tai itsesuggestiota. Loitsu lausutaan kirjoissa samalla, kun pidetään taikasauvaa kädessä ja odotetaan sen vaikuttavan toivotulla tavalla. Ilmaisua *taikasana* ei käytetäkään missään kirjoista tällaisessa yhteydessä. Sen sijaan kasvattivanhempiansa luona Harry Potter saattaa mainita noitakoulunsa, joka saa kasvattivanhemmat hermostumaan. Tässä yhteydessä käytetään ilmausta *taikasana*, mutta merkitys ei vastaa yliluonnollisiin voimiin vaikuttavaa loitsua. Alkuperäisessä englanninkielisessä teoksessa loitsut ovat

latinankielisiä. Englannin ja latinan kieli muistuttavat kuitenkin toisiaan sen verran, että englantia äidinkielenään puhuvan lukijan on mahdollista ymmärtää latinankieliset loitsut.

Loitsuja merkitessäni olen käyttänyt lainausmerkkejä loitsun alussa ja lopussa erottaakseni kokonaisuuden rajat. Loitsussa on iso alkukirjain ja huutomerkki perässä. Tämä ratkaisu perustuu lähinnä kirjojen samanlaiseen merkintätapaan, joka ei kuitenkaan kirjoissa ole aina yhtenäinen. Itse olen käyttänyt mainittua merkintätapaa myös niiden loitsujen yhteydessä, jotka on kirjoissa merkitty eri tavoin. Lainausmerkkien käyttö on mielestäni perusteltua, jotta kokonaisuus hahmottuisi tapauksissa, joissa loitsu koostuu useammasta kuin yhdestä sanasta. Huutomerkki on käskyille ominainen piirre ja loitsua voidaan pitää myös käskyn tyyllisenä, koska sillä vaikutetaan johonkin asiantilaan. Tämä merkintätapa helpottaa loitsun erottamista muista ilmaisuista.

Loitsuja oli aineistossani mukana enemmän kuin olin oletanut. Yhteensä niitä oli 50. Useimpia loitsuista käytetään vain kerran tai kaksi, vain harvoja loitsuja käytetään usein. Ehkä sen vuoksi en osannut arvioida niiden määrää näin runsaaksi. Koska 50 ei ole kuitenkaan liian runsas määrä lueteltavaksi tämän analyysin yhteydessä, olen maininnut ryhmittelyssäni kaikki tapaukset pelkkien esimerkkien sijaan.

5.3 Vieraskieliset loitsut

Vain kolme loitsua oli aineksiltaan vieraskielisiä: ”*Alohomora!*”, ”*Avada kedavra!*” ja ”*Tarantallegra!*”. Koska tarantella-hämähäkki tunnetaan myös suomen kielessä, ei ”*Tarantallegra!*” ole kuitenkaan selkeästi vieraasta kielestä johdettu. Loitsulla saadaan ihmisen jalat hämähäkin jalkojen näköisiksi, joka pakottaa hänet tanssimaan. ”*Alohomora!*” on loitsu, jolla voi avata esimerkiksi huoneen oven. Loitsun rakenteellisista ominaisuuksista tätä ei kuitenkaan ole mahdollista päätellä. Myös englanninkielisessä alkuteoksessa loitsu on

sama. ”*Avada kedavra!*” loitsu on tarinan juonen kannalta merkittävä loitsu, sillä se tappaa ihmisen ja on anteeksiantamaton. Alun perin Lähi-Idästä peräisin oleva arameankielinen loitsu ei suinkaan ollut tappamiseen tarkoitettu vaan sillä yritettiin parantaa sairaita (Colbert 2001 : 31). Koska loitsulla on tällainen myyttinen tausta, on hyvä, että sitä ei ole suomennettu.

5.4 Suomennetut käskymuotoiset loitsut

Suomennetuissa loitsuissa on paljon vaihtelua muodon suhteen. Osa loitsuista on verbin imperatiivimuotoja tai muuten käskymuotoisia sanaliittoja. Näitä tapauksia on 13: ”*Herpaannu!*”, ”*Irtijo!*”, ”*Kidutu!*”, ”*Komennu!*”, ”*Pois tieltä!*”, ”*Poistu jo!*”, ”*Suuntaa minut!*”, ”*Sytyjo!*”, ”*Tainnutu!*”, ”*Tapa turha!*”, ”*Tulejo!*”, ”*Unhoituta!*” ja ”*Varhenna loitsus!*”. Neljässä tapauksessa käskymuotoon on liitetty *jo*, joista kolmessa se on kirjoitettu yhteen, mutta ”*Poistu jo!*” on kirjoitettu erikseen. Olettaisin tämän ratkaisun johtuvan alkuosan pituudesta. Lyhyeen alkuosaan liitetään loppuun lisuke. Loitsuissa on suosittu pidempiä sanoja kuin neljällä kirjaimella merkittyjä. Useimmissa loitsuissa on pyritty tiettyyn rytmiin, jota ei synny vain yhden tai kahden tavun sanoista. Näin ollen esimerkiksi ”*Poistu jo!*”, ”*Pois tieltä!*”, ”*Suuntaa minut!*” tai ”*Tapa turha!*” eivät noudata tätä rytmiä.

”*Kidutu!*” on johdos verbistä *kiduttaa*. Yleensä tällaista toimintaa ei ole kuvattu refleksiivisellä muodolla, mutta ilmaisu on täysin ymmärrettävä. Eräs tapa käyttää –UtU-johtimisia verbejä on refleksiivinen käyttö, jossa subjekti on tekemisen agentti sekä kohde (Koivisto 1992 : 93). Tässä loitsussa johdos esiintyy juuri refleksiivisessä tarkoituksessa. Myös ”*Tainnutu!*” on samanlainen refleksiivijohdos. ”*Unhoituta!*” on muunnos vanhahtavasta sanamuodosta *unhoittaa*. Se ei kuitenkaan ole vain yksikön 2. persoonan imperatiivimuoto kuten muut imperatiiviset loitsut. Loitsu on tarkoitettu saamaan toinen ihminen unohtamaan joku asia.

Merkitys voidaan ymmärtää esimerkiksi teetättämiseksi eli käskyksi saada joku toinen unohtamaan jotain. Rakenne muistuttaa hieman esimerkiksi suomen kielen verbejä *aktivoitua* ja *passivoitua*. U-johdimisia verbejä tutkinut Räisänen on todennut, että nykysuomessa produktiivisen ryhmän muodostavat sellaiset -tu-johdokset, joissa johdin on sivupainollisen *oi*-difongin jäljessä (1988 : 51). Vaikka analoginen malli on ilmeisesti peräisin juuri tästä johdostyyppistä, ei *oi*-difongi ole tässä tapauksessa sivupainollinen. Apuna on käytetty kahta eri mallia, toisaalta *tu*-johdinta ja toisaalta vanhahtavaa sanamuotoa.

5.5 Nominaalimuotoiset ja vierassanalta näyttävät

loitsut

Muissa suomennetuissa loitsuissa on käytetty joitakin erilaisia keinoja saada sanoista vierassanan näköinen johdos tai ne ovat nominaalimuotoisia loitsuja. Nominaalimuotoisia loitsuja on kolme: ”*Fenkoli!*”, ”*Hammasiso!*” ja ”*Taukki! Volloitus! Kummallisuus! Nipistys!*”. Näistä ensimmäinen on yleisesti mausteena käytetty vihannes. Loitsulla paketoidaan kipeä raaja. ”*Hammasiso*” muuttaa etuhampaat suuriksi. ”*Taukki! Volloitus! Kummallisuus! Nipistys!*” esiintyy vain kerran ja se on ensimmäisessä kirjassa. Loitsua käyttää koulun rehtori taikoessaan ruokasalissa aterian oppilaiden pöytiin. Se eroaa muodoltaan muista loitsuista. Hieman samanlainen on tosin muodoltaan ”*Ketkutti metkutti, hokkus pokkus, koukero kiemura!*”, mutta tämä on vain loitsua jäljittelevä harhautus. Kyseessä ei ole todellinen loitsu vaan sillä halutaan harhauttaa ihmistä, joka ei osaa taikoa. Tämä on loitsuista ainoa, jossa on riimejä. Sen rytmi on myös erilainen ja selkeästi havaittavissa. Useissa muissakin loitsuissa on haettu tiettyä rytmiä, jonka huomaa ainakin lukiessaan loitsut ääneen. Tämän harhautusloitsun rytmi on mielestäni selkeämmin esillä jo kirjoitusasussa. Toisaalta sitä voidaan pitää myös rajatapauksena koko loitsujen luokassa, koska sen tarkoitus on vain muistuttaa aitoa loitsua.

Suurin osa loitsuista on erikoisia aineksia sisältäviä loitsuja. Niitä on yhteensä 30. Syksyllä 2001 tekemässäni haastattelussa suomentaja käytti tekemistään loitsuista termiä *tekovalelatina*. Tällä hän tarkoitti sitä, että suomalaisista sanoista yritetään saada latinan termiltä kuulostavia sanoja osaamatta kuitenkaan latinaa. Ratkaisu perustuu siihen, että useimmat loitsut ovat alkuperäisteoksessa latinaa. Konsonanttiloppuisuus ei ole yleistä kieleemme sanoissa. Useissa loitsuissa taas on käytetty hyväksi konsonanttiloppuisuutta. Loppukonsonanttina on joko s tai m, yleisemmin s. Myös useat alkuperäisteoksen loitsut ovat s-loppuisia. M-loppuiset loitsut ovat "*Näkyvillium!*" (tehdä näkymätön tai piilossa oleva näkyväksi), "*Tarttumatum!*" (silmälasit alkavat hylkiä vettä) ja "*Tuppotukkelum!*" (purukumi irti avaimenreiästä). S-loppuisia ovat "*Hajothus!*" (hajottaa jonkun esineen), "*Entistus!*" (korjaa rikkinäisen esineen), "*Isonnous!*" (suurennetaan jokin asia), "*Paluus!*" (muutetaan isonnousloitsun jälkeen normaalikokoiseksi), "*Melutus!*" (muuttaa puheäänien kovaksi, että se kuuluu yli urheilustadionin), "*Hiljutus!*" (ääni muutetaan takaisin hiljaiseksi melutusloitsun jälkeen), "*Kalmokalvaus!*" (loitsu lähettää taivaalle kuvion, jolla kutsutaan pahoja pimeyden velhoja, herättää pakokauhua), "*Poistuus!*" (poistaa äsken loihditun kuvion), "*Estous!*" (estomanaus, pitää hirviön loitolla), "*Halkhios!*" (patsas halkeaa ja salakäytävä paljastuu), "*Halkinaurus!*" (saa ihmisen nauramaan hullun lailla), "*Kangistumis tyystilys!*" (tekee ihmisen liikuntakyvyttömäksi), "*Liikkumitor kuolitus!*" (jalanlukituskiros), "*Liikkuospuu!*" (siirtää joulukuusta eri paikkaan), "*Liikutisruumis!*" (tajuton ihminen leijuu ilmassa), "*Lopeti loitsuimes!*" (loitsujen vaikutus loppuu), "*Naurettavus!*" (muuttaa mörön hauskaksi, naurettavaksi olioksi), "*Odotum suojelius!*" (saa aikaan usvaisen olennon, joka karkottaa pahan olennon pois), "*Käärmeestulios!*" (taikasauvasta luikertelee ulos käärme), "*Orkideous!*" (taikasauvan kärjestä tupsahtaa kukkakimppu), "*Pattiajos!*" (kasvoihin nousee paiseita) ja "*Valois!*" (sytyttää pienen

lampun taikasauvan päähän). Näistä loitsuista frekvenssiltään suurimpiin kuuluu ”*Valois!*”, joka on s-loppuinen myös englanninkielisessä alkuperäisteoksessa: ”*Lumos!*”. ”*Pattiajos!*” näyttää samalta kuin muut vierasperäiset loitsut, mutta se koostuu oikeastaan kahdesta suomen sanasta. *Patti* ja *ajos* tarkoittavat kummatkin paisetta. Se on kuitenkin rakenteeltaan samanlainen kuin vierasperäisen näköiset loitsut. Toinen tulkinta ilmaisulle voisi olla loppuosan *ajos* viittaaminen verbiin *ajaa*.

Tämän lisäksi on vielä viisi loitsua, jotka eivät selkeästi kuulu mihinkään edellä mainituista ryhmistä: ”*Karkotaseet!*” (riisuu vastustajan aseista), ”*Kiusihengi kiusannemi!*” (eräs opettaja yrittää taltuttaa pieniä riehuvia olentoja, *ilkiöitä*), ”*Lenne!*” (taikasauvan kärjestä lentää lintuja), ”*Pimi!*” (sammuttaa valon) ja ”*Siipiirdium lentiusa!*” (leijuttaa esineitä). Näissä on käytetty vaihtelevasti erilaisia keinoja. Kahdessa loitsuista on vokaalivartalon kaltainen rakenne, joka ei kuitenkaan ole sanan todellinen vartalo. Nämä ovat ”*Lenne!*” ja ”*Pimi!*”. ”*Karkotaseet!*” loitsussa on yhdistetty kaksi sanaa *karkota* ja *aseet*, sanassa on ikään kuin supistuma sanarajalla. Sekä ”*Kiusihengi kiusannemi!*” että ”*Siipiirdium lentiusa!*” sisältävät kyllä aikaisemmin mainittuja aineksia, mutta myös muita piirteitä. Vaikka niissä on käytetty vokaaliloppuisuutta, myös *m-* ja *s-*aineksia on mukana. Mitään analogista johdosmallia näiden loitsujen taustalta ei näytä löytyvän.

Kaikista loitsuista käytetyimpiä ovat ”*Alohomora!*”, ”*Karkotaseet!*” ja ”*Valois!*”. Näitä käytetään useammassa eri yhteydessä ja ne esiintyvät tarinan juonessa jo ensimmäisestä tai toisesta kirjasta lähtien. Seikkailutarinassa oven avaamiselle, pienelle valolle ja mahdollisten aseiden riisumiselle on näiden loitsujen frekvenssin perusteella paljon tarvetta.

Tässä on vielä havainnollistamisen vuoksi pieni yhteenveto löytämistäni erilaisista muototyypeistä ja niiden yleisyydestä:

Vieraskieliset loitsut 3,

Käskymuotoiset loitsut 13,
 Nominaalimuotoiset loitsut 3,
 S-loppuiset loitsut 22,
 M-loppuiset loitsut 3,
 Useampia vierasaineksia 5,
 Loitsua jäljittelevä harhautus 1
 Yhteensä 50

Tästä yhteenvedosta voi huomata, että vieraskielisen näköiset s- ja m-loppuiset loitsut muodostavat yhdessä puolet kaikista suomennetuista loitsuista. Käskymuoto ei ole lainkaan yhtä yleinen tapa suomentaa loitsuja, vaikka ryhmä onkin melko suuri verrattuna esimerkiksi vieraskielisiin loitsuihin. Uskon, että juuri alkuperäisteoksen latinan vaikutus on merkittävin syy s-loppuisten loitsujen suureen määrään. S-loppuisuus on ollut keinona luoda suomentajan mainitsemaa *tekovalelatinaa*. S-loppuisuus on kuitenkin myös suomenkielisille sanoille mahdollinen piirre vanhassakin sanastossa. Johtimena –s ei ole produktiivinen adverbijohdoksissa, mutta se esiintyy verbikantaisissa adverbeissa kuten *kauas, pois, ylös*. Muodostin on latiiivin eli vanhan tulosijan päätte. (Hakulinen 1979, Vesikansa 1978b : 124.) Pitäisin itse loitsuja myös tämän ryhmän kaltaisena, joten siinä mielessä s-loppuisuus voidaan nähdä myös epäproduktiivisen johtimen uutena käyttämisenä. S-johdin on käytössä myös substantiiveissa kuten *kangas*, mutta nämä sanat ovat vanhoja eikä niiden kantasanoja ole pystytty selvittämään (Hakulinen 1979, Vesikansa 1978b : 69). En pidä loitsuja tämän ryhmän ehtoja täyttävänä millään tavalla, joten tästä yhteydestä johdinta ei ole omaksuttu. Verbikantaisissa substantiiveissa –s toimii teon sekä sen tuloksen nimen johtimena kuten erehdys (Hakulinen 1979, Vesikansa 1978b : 40). Koska loitsut ovat usein verbikantaisia, voisi tämäkin ryhmä toimia loitsujen mallina, vaikka itse en pidäkään tätä mallia semanttisesti analogisena. Nominikantaisia, sävyltään etupäässä

halveksivia ihmisennimityksiä kuten *vätys* ja *lurjus* johdetaan myös tällä johtimella (Hakulinen 1979, Vesikansa 1978b : 25). Halveksivien nimityksien malli loitsujen muodostamisessa ei kuulosta mielestäni millään tavalla toimivalta. Jos loitsujen ilmaisuun on vaikuttanut -s-johtimen käyttö, on kyseessä todennäköisesti vanhan latiivimuodon analoginen malli.

6 PIENIMMÄT RYHMÄT: ADJEKTIIVIT JA VERBIT

Jakamani ryhmät olivat erilaisia sisältämänsä sanaston kannalta, sillä joidenkin ryhmien kohdalla olennaisimmat yhdistävät tekijät ovat olleet sanojen semanttiset piirteet. Esimerkiksi loitsut kuuluvat omaan ryhmäänsä semanttiselta kannalta, vaikka se sanaluokista sopusikin kokonaisuudessaan partikkelien ryhmään. Kuitenkin loitsujen muodostamisessakin oli joissakin tapauksissa käytetty verbinjohtimia sekä verbin imperatiivimuotoja, tosin onhan kielessämme ennestään esimerkkejä vanhoista kivettyneistä sijamuodoista, jotka kuuluvat partikkeleihin. Adjektiivien ja verbien ryhmissä tärkeä kriteeri on tehtävä lauseessa. Nämä kaksi ryhmää olivat kaikista pienimmät ja niiden osuus koko aineistosta on oikeastaan lähes marginaalinen. Niiden asema uudissanoina on myöskin vähemmän sidottu juuri kirjojen kontekstiin, monia niistä ei liitetä vain Harry Potter - kontekstiin.

6.1 Adjektiivit

Esimerkiksi Ikola (1986 : 39) kertoo kieliopin perusteoksessaan adjektiiveista lähinnä sen, että ne kuuluvat nomineihin ja niiden erikoisuutena ovat vertailuasteet. Adjektiivin oletetaan eronneen substantiivista verrattain myöhään ja sen lisäksi adjektiivia on mahdollista käyttää elliptisesti substantiivina (Hakulinen 1979 : 71). Näin sen rajat ovat aika häilyvät ja sen erityispiirteet liittyvät juuri taivutukseen. Olen itse pitänytkin kriteerinä adjektiivien luokassa vertailuasteiden mahdollisuutta tai adjektiiviattribuuttina toimimista. Nimethän sisältävät myös paljon kuvailua siitä, millainen jokin asia on. Adjektiivien osuus keräämistäni uudissanoista on hyvin pieni, niitä on vain 13. Kun esimerkiksi loitsuja oli aineistossani 50 kappaletta ja suomennettuja erisnimiä 137 kappaletta, ei adjektiivien kokonaisuus ole todellakaan suuri. Adjektiivien esiintymistiheyskään ei ole suuri. Toisaalta kielellemme ovat

ominaisia runsaat deskriptiiviset eli ekspressiiviset eli äänellään kuvaavat sanat, joilla ei aina ole edes tarkasti rajattua merkitystä (Katso esimerkiksi Hakulinen 1979 : 325-331). Nämä sanat eivät kuitenkaan ole ainoastaan adjektiiveja vaan esimerkiksi deskriptiivisten verbien muodostaminen on yleistä. Deskriptiivisanaston käyttöä esiintyy kirjoissa muidenkin sanaryhmien kohdalla kuin adjektiiveissa. Yhdysadjektiivit ovat kielellisesti mahdollisia, mutta niitä käytetään vähän. Koska yhdyssanat ovat harvinaisempia adjektiivien joukossa, niitä ei ole syytä jättää vain yleisen kuvailun varaan kuten olen tehnyt eräiden substantiivien kohdalla luvussa 4.2. Kaikki keräämäni sanat on mainittu tämän luvun yhteydessä, usein olen antanut esimerkin sanan käytöstä laajemmassa kontekstissaan, koska adjektiivien kohdalla se on mielestäni ollut mielekkäämpää kuin yksittäisen sanan mainitseminen. Juuri konteksti vaikuttaa adjektiivin tulkintaan eikä sen merkitys välttämättä avautuisi ilman laajempaa kontekstia.

Suurin osa uudisadjektiiveista on johtimella *-inen* muodostettuja johdoksia, joiden kantasana on substantiivi. Tällaisia johdoksia on 7: *vänkyräinen, iljainen, kauhuinen, säihkeinen, muhjuinen, taikainen ja kipinäinen*. Tosin *vänkyrä, ilja* tai *muhju* eivät ole yksiselitteisesti substantiiveja kantasana. Näin ollen kyseessä on oikeastaan vain johdoksen näköinen uudissana. Adjektiivien merkitys selittyy pitkälti kontekstin perusteella ja myöskin deskriptiivisanoille tyypillisellä äännesymboliikalla.

Harry Potter istuu vangittuna huoneessaan ja on nälkäinen:

”Keitto oli kylmää, mutta hän joi siitä puolet yhdellä kulauksella. Sitten hän meni huoneen toiseen päähän Hedwigin häkin luo ja kaatoi muhjuiset vihannekset kulhon pohjalta pöllön tyhjään ruokakippoon.”

(Harry Potter ja salaisuuksien kammio s. 30)

Vaikka sanan aivan tarkka merkitys ei selviäisikään lukijalle, on mahdollista ymmärtää, onko kyseessä positiivinen vai negatiivinen ominaisuus. Kyseessä on kuitenkin sana, jota osa kielenkäyttäjistä saattaa käyttää aktiivisesti myös muussa kontekstissa, vaikka sanakirjat eivät sitä tuntisikaan. Tässä tapauksessa kyseisen sanan on saattanut kehittää myös joku toinen, vaikka sitä voidaan pitää tässä kontekstissa uudismuodosteena. Löysin esimerkin saman sanan käytöstä Helsingin Sanomien kulttuurisivujen konserttiarvosteluista 27.9.1997, jossa Vesa Sirén hämmästelee viulujen vaimeaa ja *muhjuista* soittoa.

Myös sanat *vänkyräinen* ja *iljainen* tarkoittavat lähinnä epämiellyttäviä asioita:

”Nevillen oli jotenkin onnistunut sulattaa Seamusin noidankattila vänkyräiseksi möykyksi.”

(Harry Potter ja viisasten kivi s. 154)

”- - kellertävistä kulmahampaista roikkui iljaisia sylkinoroja.”

(Harry Potter ja viisasten kivi s. 177)

Näiden lisäksi on yksi johtimella *-mainen* muodostettu adjektiivi, jossa on käytetty myös erästä adjektiivien harvoista mahdollisista prefikseistä *epä-*: *epädursleymainen*. Myös erityistarkoituksessa johonkin astiaan mahtuvaa määrää ilmaiseva johdin *-llinen* on käytössä ilmaisussa *noidankattilallinen*.

Erittäin produktiivinen tapa muodostaa adjektiiveja on käyttää substantiivikantaa ja johdinta *-tOn*. Tätä tapaa on käytetty kolmen adjektiivin kohdalla, joista kaksi tarkoittaaakin ilman jotain asiaa olemista: *jästitön* ja *Hedwigitön*. Tämä käy ilmi esimerkeistä:

Koulun oppilaat keskustelevat vuoden aikana tulevasta mahdollisuudesta käydä retkellä Tylyahon kylässä.

”*Luin, että se on ainoa täysin jästitön kylä koko Britanniassa –*”
(Harry Potter ja Azkabanin vanki s. 85)

Harry Potter on lähettänyt pöllönsä Hedwigin viemään tärkeää kirjettä ja odottaa pöllönsä palaavan ja tuovan vastauksen kirjeeseen.

”— *mutta hänen vatsanpohjassaan tuntui raskas paino, kun hän katsoi ikkunasta Hedwigittömälle taivaalle.*”

(Harry Potter ja liekehtivä pikari s. 161)

Sen sijaan johtimen merkitys sanassa *karttaamaton* on hieman erilainen:

Hermione yrittää selittää ystävilleen, miksi muiden velhokoulujen sijaintia ei voi tietää tarkasti.

”—*ulkomaisten velhojen varalta sen voi tehdä karttaamattomaksi – tottahan rakennuksen voi lumota niin, että sitä on mahdotonta piirtää karttaan.*”

(Harry Potter ja liekehtivä pikari s. 173)

Muut adjektiivit eivät ole tällaisia johdoksia vaan niiden raja substantiivin ja adjektiivin välillä on muodolliselta rakenteeltaan häilyvä. *Jästi* on paitsi substantiivi myös adjektiivi, koska siitä on mahdollista käyttää vertailuastetta. Heti ensimmäisessä kirjassa, kun Harry saa tietää olevansa velho, toteaa Hagrid, joka on tullut hakemaan häntä:

”— *sun kävi surkee mäihä, kun jouduit oleen penskana jästeimmässä jästiperheessä mitä ikinä oon nähny.*”

(Harry Potter ja viisasten kivi s. 62)

6.2 Verbit

Verbien ryhmä on aineistossani kaikista pienin, vain 12 tapaista. Verbejä olisi voinut olla enemmänkin ja minulle oli yllätys niiden vähäinen määrä. Loitsujen pohjana on kuitenkin käytetty verbejä, joten tässä tehtävässä uudissanat perustuvat paljon verbeihinkin. Jotkut verbeistä ovat kuitenkin keskeisiä sanoja ja niiden frekvenssi on suuri. Olen maininnut kaikki keräämäni verbit tämän esittelyn yhteydessä.

Tarinan kannalta keskeiset ja frekvenssiltään suuret verbit ovat *ilmiintyä* ja *kaikkoontua* sekä niiden ohella esiintyvät *halkeentua* ja *karkottua*. Nämä ovat matkustustapoja, joiden tarkoitus ilmenee laajemmasta kontekstista. Velho voi saapua johonkin paikkaan siten, että hän katoaa toisesta paikasta ja ilmestyy samalla toiseen paikkaan. Tästä liikkumismuodosta käytetään termiä *ilmiintyä*. Kun taas velho lähtee pois jostakin paikasta samalla menetelmällä, hän *kaikkoontuu* kyseisestä paikasta. Tämä tarkoittaa sitä, että itse asiassa kyseessä on yksi ja sama tapahtuma, mutta siitä käytetään näkökulman mukaan eri sanaa. Jos velho *ilmiintyy* jonnekin, on hänen samalla *kaikkoonnuttava* jostain toisesta paikasta. Muoto *karkottua* saattaa olla satunnainen virhe, sillä se kuvaa samaa ilmiötä kuin *kaikkoontuminen* eikä esiinny tekstissä kuin kerran. Sen sijaan *halkeentuminen* on epäonnistunut yritys *ilmiintyä*. Kaikki velhot eivät saa *ilmiintyä*, koska siihen vaaditaan edistyneen taikuuden hallintaa. Esimerkkinä tästä kerrotaan eräästä velhosta, joka epäonnekseen *halkeentui*. Näin ollen osa hänestä oli toisessa paikassa ja osa toisessa. Hän siis 'meni halki'. Näiden verbien pohjalla olevat sanat tulevat helposti ilmi selityksistäni, mutta verbin malli ei ole yleisesti käytetty produktiivinen muoto. Räisänen (1988 : 34) on tutkinut *u*-johdoksia verbejä ja laskenut, että Nykysuomen sanakirjassa on noin 130 *-tu*-johtimista verbiä, joista 20 kuuluu ryhmään, jossa johdinta edeltää *n*.

Verbejä, joissa esiintyy *-ntu*-johdin ovat Nykysuomen sanakirjassa esimerkiksi *kääntyä, muuntua* ja *myöntyä*. *U*-johdoksiset verbit ovat passiivisia, tranlatiivisia, refleksiivisiä tai automatiivisia (Räisänen 1988 : 22). Kyseiset aineiston verbit kuuluvat refleksiivisiin verbeihin. On kuitenkin mielestäni aika vaikea arvata, minkä mallin mukaan verbit on muodostettu, sillä analogista mallia sanoille ei ole selkeästi havaittavissa. Sanojen tarkoitus on kuitenkin helppo ymmärtää johtimen sisältämän semanttisen vivahteen ja tutun kantasanan ansiosta. *Kaikota* on vanhahtava sana, joka toimii pohjana *kaikkoontua*-verbille. Sen merkitys saattaa kuitenkin olla lukijoille tuttu.

Muiden aineistoni verbien frekvenssi ei ole yhtä suuri eikä niillä ole yhtä suurta merkitystä juonen kannalta. Osa on selkeästi deskriptiivisiä ilmaisuja: *himertää, puisteleksia, puistelehtia, pungeta* ja *hinkaista*. Näiden sanojen tarkoituksena on toimia kuvaavampana ilmaisuna asioista. Sana *himertää* esiintyy myös indikatiivimuodossa *himertävä*. Koska näiden sanojen merkitys on yksinkertaisinta ymmärtää kontekstin avulla, olen poiminut tähän esimerkkejä:

”Seinään kahden ikkunan väliin oli töherretty jotain jalan korkuisin kirjaimin maalilla, joka himersi lepattavien soihtujen luomassa valossa.”

(Harry Potter ja salaisuuksien kammio s. 152)

Harry Potter on saanut lahjaksi *Hirviökirjan hirviöistä*, joka kävelee, puree ja yrittää päästä karkuun. Harry saa kirjan kiinni ja sitoo sen ympärille vyön.

”Hirviökirja puisteleksi kiukkuisesti, muttei voinut viuhkoa eikä näykyä –”

(Harry Potter ja Azkabanin vanki s. 19)

”Hän joi pitkän kulauksen rivin reunimmaisesta pyöreästä pullosta ja puistelehti. Ei kai se ollut myrkkyä, Harry sanoi hädissään. Ei, se tuntui jäältä.”

(Harry Potter ja viisasten kivi s. 310-311)

Muut verbit ovat *kangistaa*, *loitsia* ja *hämäyttää*. *Kangistaa* esiintyy kielessämme hieman erilaisessa yhteydessä. Esimerkiksi kylmyys voi saada lihakset kangistumaan. Tässä yhteydessä kangistaminen on taas ihmisen tietoisesti tekemää toimintaa, joka saattaa kohdistua toiseen ihmiseen. *Hämäyttää* esiintyy vain partisiippimuodossa *hämäytetty*. Tämä tarkoittaa sitä, että joku saa toisen ihmisen tietoisella toiminnallaan luulemaan virheellisiä asioita. Kyseessä on kuitenkin taikavoimin tehtävä toiminta, joten se ei vastaa esimerkiksi 'harhautusta, manipulaatiota'. *Loitsia* on uudelleen käyttöön otettu vanha verbi, jonka olen tulkinnut kuitenkin nyt uudestaan eri funktiossa käyttöön otetuksi ilmaisuksi. *Loitsia* ei ole liittynyt velhoihin ja taikatemppuihin aikaisemmassa käytössään, vaan lähinnä vanhaan suomalaiseen perinteeseen, jota olen kuvaillut tarkemmin loitsujen yhteydessä luvussa 5.

Verbien suhteen voi havaita, että niiden osuus uudissanoista on vähäinen, mutta niiden joukossa on ilmaisupari *ilmiintyä* – *kaikkoontua*, joka on mielestäni erittäin tärkeä osa sanastoa. Useat verbit toimivat kuitenkin myös adjektiivien tavoin deskriptiivisesti ja niiden valinta liittyy lähinnä kontekstiin, ei siihen, että kyseisen asian ilmaisuun ei olisi kielessä muita sanoja tarjolla.

7 YHTEENVETO JA TÄRKEIMMÄT HAVAINNOT

Voisin sanoa tämän tutkimusprosessin alkaneen jo luettuani ensimmäisen Harry Potter -kirjan. Minua alkoi kiinnostaa suomentajan tekemät ratkaisut. Kun olin valinnut aiheen työhöni, suunnittelin ensimmäisenä mallin, jolla sanoja luokittelisin. Pohdin, mitä kaikkea otan mukaan poimintaani. Päädyin yksittäisiin sanoihin ja erisnimiin. Yhdyssanojen kohdalla oli aluksi hieman rajausongelmia. Koska tarvitsin kirjat sähköisessä muodossa, kävin seuraavaksi suomentajan luona. Tein haastatteluni, jonka kysymykset olin valmistellut huolellisesti etukäteen. Näin minulla oli koko ajan selvyys suomentajan tekemistä ratkaisusta ja siitä, millainen tietämys hänellä on kielitieteestä. Koska suomentaja ei tunne kielitieteen alaa, on analyysi, luokittelu ja kaikki siihen kuuluva havainnointi vain minun tehtäväni, johon suomentaja ei voi antaa suoria kommentteja. Sen sijaan yksittäisten valintojen perustelut olen saanut tietää suomentajalta.

Vaikka suomentaja ei ole opiskellut myöskään käännöstiedettä, hänen tietonsa sen alalta ovat laajat. Hän on kaunokirjallisuuden kääntäjä ja tekee käännöksiä vain suomen kielelle. Kuten käännösteorian yhteydessä luvussa 2.1 sanottiin, kaunokirjallisuuden käännökset tehdään omalle äidinkielelle.

Kun etsin sanojen kontekstia kirjoista, havaitsin, että loitsut ja lähes kaikki muutkin uudissanat olivat luvun keskivaiheilla. Luvun alussa kuvaillaan tapahtumapaikka, tilanne ja kyseiseen kohtaukseen liittyvät ihmiset. Kun sitten tilanne on selitetty, kerrotaan, mitä tapahtuu. Kerronnassa käytetään kuitenkin harvinaisia sijamuotoja ja muita epäodotuksenmukaisia sanoja, jotta lukija pysyisi koko ajan vireänä sanojen tulkinnalle. Konteksti ja tämä sanojen käsittelyn valppaus auttavat ymmärtämään myös uudissanat, joita tekstistä on kuitenkin vain pieni osa.

Uudissanojen muodostamisen keinoista suomentaja käytti tietoisesti vanhojen sanojen ottamista käyttöön. Koska hän etsi sanoja vanhoista sanakirjoista, hän käytti tällaista menetelmää, vaikka ei tiennytkään uudissanojen muodostamisen teoriasta mitään. Samalla hänen omat murreidonnaisuutensa jäivät taka-alalle. Suomentaja sanoi kuitenkin omaksuneensa uusien asuinalueidensa puhetyylin aina nopeasti. Hänen kykynsä havainnoida kieltä on siis ollut hyvä myös lapsena asuinpaikan vaihdoksien yhteydessä.

Johdoksia sanastossa on melko paljon. Ne on muodostettu analogisesti eli toisten sanojen mallien mukaan. Joissakin tapauksissa myös yhden äänteen vaihtamisella sanan keskellä on muodostettu uusi sana. Tämä malli ei ole päätteisiin perustuvalla suomen kielelle ominainen. Sitä onkin käytetty vain harvoissa tapauksissa. Tapa, jota kääntäjä käyttää sanojen muodostamisen mallina, on tiedonhaku. Käännöstieteen teoriaa käsittelevässä osiossa kävi ilmi, että tiedonhaku on erittäin tärkeää kääntäjälle. Uudissanojen muodostamisen teoria käsittelee asiaa taas kielen näkökulmasta. Kuitenkin useat ilmiöt ovat esiintyneet aikaisemminkin jossain muodossa vanhoissa kirjoissa tai uudessa käännöskirjallisuudessa. Näin ollen suomentaja ei ole itse kehittänyt lainkaan niin paljon sanoja kuin ensi näkemältä voisi kuvitella. Useat sanat on käännetty suomen kielelle jo joskus. Suomentajan suurin haaste onkin ollut ottaa selvää, miten tästä ilmiöstä on ennen puhuttu. Hänen pitää myös tarkastella englanninkielistä sanaa ja pohtia, mikä kirjailijan motiivi sana muodostamiselle on ollut. Sanojen motiivien pohjalta hän yrittää muodostaa suomalaisen sanan.

Nimet ja substantiivit ovat tärkeässä asemassa. Etukäteen tehdyssä arviossaan suomentaja epäili substantiivien ryhmän olevan suurin ja adjektiivien ryhmän pienin. Hänen arvionsa oli lähes oikea, mutta erisnimiä oli enemmän kuin substantiiveja, jos erikseen luettelemattomia yhdyssanoja ei lasketa mukaan. Juuri substantiivien yhteydessä tiedonhakukin on ollut tarpeellisinta. Lähinnä

taikaolentojen nimiä on esiintynyt eri yhteyksissä aikaisemminkin. Vain harva näistä taikaolentojen nimistä on todella käytössä ensimmäistä kertaa suomenkielisessä muodossaan Harry Potter -kirjoissa.

Nimistöstä suomentamattomia olivat nimenomaan henkilöiden nimet. Kaikkia nimiä, joissa käännös olisi ollut mahdollinen, ei ole suomennettu. Myös vierasperäisten nimien kirjoitusasu olisi ollut mahdollista sopeuttaa suomen kieleen sopivaksi, mutta tähän ratkaisuun ei ole päädytty. Tämän hetken kääntämisen ihanteisiin ei havaintojeni mukaan kuulu nimien suomentaminen. Paikkojen nimet, tuotteiden nimet ja lempinimet on kuitenkin suomennettu lähes poikkeuksetta. Näiden nimien merkityssisältö on olennainen. Etunimiä ei ole käännetty juuri lainkaan. Ilmeisesti niiden merkityssisältö on marginaalinen.

Verbien vähäinen määrä oli yllätys. Uusia verbejä olisi ollut mahdollista muodostaa paljon enemmän. En usko, että suomentajakaan olisi arvannut, että niiden määrä jää näin vähäiseksi, sillä hän totesi aikaisemmin tekemässäni haastattelussa, että suomen kieli on ”verbikieli”. Substantiivien ja loitsujen sijasta olisi voitu käyttää myös verbejä. Kuitenkin sanojen muodostuksessa on käytetty verbien muotoja hyväksi. Esimerkiksi loitsuissa on pohjana usein verbejä ja niiden taivutusmuotoja.

Loitsut olivat mielestäni mielenkiintoisin ryhmä tutkielmassani. Ne eivät ole yksittäisiä sanoja, mutta niiden rajat ovat selkeät. Ne ovat lähes kuin pieniä runoja muun tekstin keskellä. Muotoa suomalaisille loitsuille on kuitenkin vaikea löytää. Yleisin ratkaisu on ollut s-loppuisuus. Usein loitsujen vartalo perustuu verbiin. Loitsu on toiminnan muoto, joten verbi toimii hyvin ilmaisun innoittajana. Haasteena on kuitenkin ollut ilmaisujen vierasperäiseksi verhoaminen sekä se, että loitsuilla on usein rytmi. Ne eivät saa olla liian pitkiä eivätkä koostua liian monesta eri pituisesta osasta. Loitsujen teoriaa oli mahdollista löytää yllättävän paljon. Kansanperinteen ja runouden

tutkijat ovat olleet erityisen kiinnostuneita loitsuista, mutta myös kielitieteilijät ovat tutkineet suomalaisia ja sukukansojen loitsuja.

Harry Potter on vaativa aihe, koska kirjoilla on useita aktiivisia lukijoita, jotka tuntevat sanaston tarkasti ja tuntevat sekä englanninkieliset teokset että suomennokset erittäin hyvin. Pelko siitä, että aineistosta jää pois vaikkapa yksi nimi, on mielestäni aika suuri juuri tämän takia. Vaikka jonkun nimen puuttuminen ei vaikuttaisi tutkimustulokseen, voi se olla suuri pettymys ihmiselle, joka on mieltynyt juuri tähän yhteen satunnaiseen nimeen. Sanaliittoja ei ole otettu mukaan. Kuitenkin jotkut ilmaisut ovat nimenomaan sanaliittoihin perustuvia termejä. Minun tutkielmassani näitä ei kuitenkaan tutkita, joten esimerkiksi *Tylypahka* esiintyy useimmiten vain muodossa *Tylypahka*. Tarkka nimi olisi *Tylypahkan noitien ja velhojen koulu*. Kirjoissakaan ei toki käytetä tätä koko muotoa joka tilanteessa, jossa koulusta kerrotaan. Koska tutkielma on suomen kielen alalta, olen yrittänyt pysyä uskollisempana sen traditioille enkä ole ollut yhtä tarkka itse Harry Potterin maailman säännöistä.

Harry Potter -ilmiö on tällä hetkellä hyvin laaja. Aktiivisimmat fanit ovat perustaneet kattavia kotisivuja teeman ympärille ja kirjallisuuslehdissä ja nuortenlehdissä on ollut aiheesta useita artikkeleita. Tästä huolimatta laajempaa informaatiota aiheesta ei ollut helppo löytää. Useissa eri lähteissä kerrotaan samat perusasiat. Kirjojen kieleen on kiinnitetty huomiota sanojen *huispaus* ja *jästi* osalta. Suomentajasta on tehty henkilöhaastatteluita, mutta vain harvoin on perehdytty nimenomaan kielellisiin seikkoihin.

Harry Potter liittyy laajempaan kontekstiin kuin hyvin kirjoitettuihin kirjoihin. Lasten lukemiseen on kiinnitetty huomiota, satutraditio on meillä vahvaa ja juuri brittiläiset sadut ovat suomalaisille tuttuja. Myös fantasiakirjallisuuden suosion nopea kasvu on vaikuttanut Harry Potterin suosioon. Minulla olikin suuri työ yrittää löytää olennaiset tutkielmaani liittyvät asiat näistäkin yhteyksistä.

Keskityin tutkielmassani sanastoon. Tämän takia sanaleikit kyllä kuvaillaan, mutta silloin, kun ne liittyvät lauseisiin tai laajempiin semanttisiin yhteyksiin, niitä ei ole voitu minun metodini puitteissa kuvata. Toinen asia, joka olisi mielenkiintoista selvittää, olisi erilaisten sijamuotojen käyttö. Esimerkiksi instruktiivien käyttö on mahdollisesti paljon runsaampaa kuin useissa muissa teksteissä tulkinnan vireyden ylläpitämisen takia. Myös muut keinot pitää lukijan tulkintavireyttä yllä olisi mielenkiintoista löytää ilmaisujen joukosta. Tällainen laajempi tekstintutkimus olisi mielenkiintoinen aihe, mutta siinä tarvittaisiin myös jokin vertailukohta. Tavallinen sanomalehtiteksti ei sovi kaunokirjallisen tekstin vertailumalliksi, sillä on selvää, että vivahteikkuus on uutisissa vähäisempää.

Sanojen kontekstia on tuotu esille adjektiivien ja verbien käsittelyn yhteydessä. Koska juuri konteksti auttaa sanojen tulkinnassa, olisi myös kontekstien laajempi esille tuominen ollut perusteltua. En kuitenkaan päätenyt tähän ratkaisuun aikaisemmin kuvailemani havainnon pohjalta. Luvun alussa ei käytetä erikoissanastoa vaan kuvaillaan yleisiä olosuhteita ja vasta luvun keskivaiheilla aletaan käyttää erityissanastoa. Kontekstin esittämisessä ei riittäisi yksittäinen virke eikä ehkä edes yksittäinen kirjan sivu.

Olen yrittänyt kuvailla omin sanoin ymmärrettävästi millaiseen yhteyteen sanat liittyvät. Liitteisiin jätin lopulta vain nimet, kaikki muut sanat päätin mainita käsittelyn yhteydessä. Lopussa oleva yksittäisten sanojen lista ei mielestäni olisi antanut varsinaista lisäarvoa tutkielmalle, koska itse sanojen käsittely on kuitenkin varsinaisessa tekstiosiossa. Sen sijaan kaikkia suomentamattomia nimiä ei olisi ollut järjellistä esittää luettelona tekstin yhteydessä. Suomennettujen nimien alkuperäisversiot, jotka ovat myös mukana liitteessä, saattavat antaa jollekin selvyuden siitä, miksi kyseinen nimi on ollut syytä suomentaa.

8 LOPUKSI

Olen käyttänyt tässä työssäni aineistona itse tekstin joukosta keräämiäni sanoja. Suomentaja kuitenkin kerää itselleen listan suomentamistaan uudissanoista. Jos samanlaista tutkimusta tekisi tämän listan pohjalta, olisi aineisto mahdollisesti laajempi. Myös uudissanojen tulkinta olisi selkeämpää. Tekstin joukosta ei tarvitsisi poimia uudissanoiksi tulkittavia sanoja vaan linjana voisi pitää yksinkertaisesti sitä, että tutkisi sanoja, jotka suomentaja on kerännyt omaan listaansa.

Viides kirja ilmestyy pian ja samalla sanaston määrä kasvaa taas. Uuden kirjan sanastoa voisi tutkia tämän saman luokituksen pohjalta ja vertailla sitä aikaisemmissa kirjoissa esiintyneeseen sanastoon. Myös erilainen luokittelumalli olisi voinut olla mahdollinen. Kehitin mallini itse sen mukaan, mitä tiesin sanastosta aikaisemmin. Yritin löytää suunnilleen samalla luokittelutasolla olevat luokat, joten en halunnut esimerkiksi tehdä omaa ryhmäänsä yhdyssanoille, vaikka substantiiveista erotinkin erisnimet omaksi luokakseen. Mahdollinen jaottelu olisi voinut olla myös uudissanamallit. Näin esimerkiksi yhdyssanoille olisi ollut oma luokkansa, johdoksille omansa, lainasanoille omansa ja kokonaan uusille muodosteille omansa.

Itse pidin malliani toimivana tätä työtä tehdessäni enkä tiedä, olisinko pystynyt toteuttamaan työn paremmin tai edes yhtä hyvin toisenlaisen luokittelun avulla.

Minulla on ollut paljon materiaalia tukenani tätä työtä tehdessä. Harry Potter -fanien kotisivuja internetissä, erilaisia lehtiartikkeleita, suomentajan antamat vastaukset ja aihetta sivuava kirjallisuus kuten fantasian tutkimus on runsasta. Ongelmana on toki myös se, että materiaalia on niin paljon, että hyvän materiaalin löytäminen kaiken muun seasta saattaa vaikuttaa hankalalta.

LÄHTEET

- AHOLA, SUVI 2003: Lukemisia lapsille. Helsingin Sanomat 4.4.2003 s. B8. Sanoma WSOY, Helsinki.
- AINIALA, TERHI 1997: Muuttuva paikannimistö. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- AITCHISON, JEAN 1981: Language change: progress or decay? Fontana, Lontoo.
- APO, SATU 2001: Klassinen satutraditio. – Suojala, Marja – Karjalainen, Maija (toim.), Avaa Lastenkirja! Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön s.12-30. Lasten keskus, Helsinki.
- CD-Perussanakirja 1997: Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 94. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Edita, Lingsoft, Helsinki.
- COLBERT, DAVID 2001: Harry Potteri võlumaailmad, müütide, legendide ja põnevate faktide varasalv. Ersen, (Viro).
- GANANDER, CHRISTFRID 1789 : Mythologia Fennica. Näköispainos 1984. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- HAKULINEN, LAURI 1979: Suomen kielen rakenne ja kehitys. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Otava, Helsinki.
- Hedwig – Opas Harry Potterin maailmaan 2001: Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen laitoksen tietokantaprojekti.
<http://www.info.uta.fi/kurssit/a9/potter/>.
- Helsingin Sanomat verkkoliite: Lahjakuus nimeltä Mikko Frank.
<http://www.helsinginsanomat.fi/uutisarkisto/19970927/kult/970927ku03.html>, sivuston käyttöpäivä 17.4.2003
- HÄKKINEN, KAISA 1997: Mistä sanat tulevat. Tietolipas 117. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- IKOLA, OSMO (toim.) 1986: Nykysuomen käsikirja. Toinen, uudistettu laitos. Weilin+Göös, Espoo.

- ITKONEN, ERKKI 1966: Kieli ja sen tutkimus. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- JESPERSEN, OTTO 1924: The Philosophy of Grammar. Aller & Unwin, London.
- JUSSILA, RAIMO 1998: Vanhat sanat: vanhan kirjasuomen ensiesiintymiä. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 696, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 101, Helsinki.
- KARI, TAINA – MYLLYMÄKI, MARI 1998: ”Lukeminen antaa minulle unelmia ja mielikuvitusta”: neljän 5.– 6.-luokkalaisten paljon ja vähän lukevan lukuharrastus. Kasvatustieteen tutkielma, Tampereen yliopisto.
- KIRJASTOT.FI: Vinski uusi lasten kirjallisuuslehti. http://www.kirjastot.fi/page.asp?notice=1&item_id=1605. Sivustoa käytetty 18.4.2003.
- KIVINIEMI, EERO 1990: Perustietoa paikannimistä. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 516, Helsinki.
- KUUSI, MATTI 1992: ”Kenning”-jälkiä kalevalaisessa muinaisepiikassa? – Harvilahti, Lauri – Kalliokoski, Jyrki – Nikanne, Urpo – Onikki, Tiina (toim.), Metafora: ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin s. 107-124. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- 1983: Maria Luukan laulut ja loitsut: tutkimus läntisimmän Inkerin suomalaisperinteestä. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 379, Helsinki.
- KOIVISTO, VESA 1992: Metafora verbijohdosten käyttö- ja muutosvoimana. – Harvilahti, Lauri – Kalliokoski, Jyrki – Nikanne, Urpo – Onikki, Tiina (toim.), Metafora: ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin s. 91-104. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- LEINO, ANTTI – LEINO, PIRKKO 1990: Synonyymisanasto. Otava, Helsinki.
- MILL, JOHN STUART 1906: A System of Logic. Ratiocinative and inductive. 8th edition. Longmans, Green, Reader and Dyer, London.

- MERI, VEIJO 1982: Sanojen synty. Gummerus, Jyväskylä.
- NÄRHI, EEVA MARIA 1996: Suomalaista sukunimikäytäntöä. Kielenkäytön oppaita 1. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Edita, Helsinki.
- OITTINEN, RIITTA 1997: Liisa, Liisa ja Alice: matkakirja. Tampere University Press, Tampere.
- ROWLING, J.K 1998: Harry Potter ja viisasten kivi. Tammi, Helsinki.
- 1999: Harry Potter ja salaisuuksien kammio. Tammi, Helsinki.
- 2000: Harry Potter ja Azkabanin vanki. Tammi, Helsinki.
- 2001: Harry Potter ja liekehtivä pikari. Tammi, Helsinki.
- RÄISÄNEN, ALPO 1988: Suomen kielen u-johtimiset verbit. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- SANTAVUORI, RISTO 2001: Loitsu: Kalevalan avain. Sanlai - suggestiotekniikka Oy, Helsinki.
- SATOLA, JENNI 2003: Harry Potter innostaa koululaisia lukemaan. Tamperelainen 5.4.2003 s. 3. Kaupunkilehti Tamperelainen oy.
- SAUKKOLA, MIRVA 1996: Nallet, tontut ja haltijat: brittiläisvaikutteita suomalaisessa lasten fantasiakirjallisuudessa. – Norkola, Tero – Rikkinen, Eila (toim.), Sivupolkuja: tutkimusretkiä kirjallisuuden rajaseuduille s. 201-212. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- SIKALA, ANNA-LEENA 1992: Myyttiset metaforat ja šamanistinen tieto. – Harvilahti, Lauri – Kalliokoski, Jyrki – Nikanne, Urpo – Onikki, Tiina (toim.), Metafora: ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin s. 155-183. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- SISÄTTÖ, VESA 1996: Mitä kartanpiirtäjät unohtivat? Fantasian paikka kirjallisuuden maailmassa. – Norkola, Tero – Rikkinen, Eila (toim.), Sivupolkuja: tutkimusretkiä kirjallisuuden rajaseuduille s. 185-198. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- SIVULA, JAAKKO 1989 [1987]: Sanat väistyvät. – Aalto, Seija – Hakulinen, Auli – Laalo, Klaus – Leino, Pentti – Lieko, Anneli

(toim.): Kielestä kiinni. Tietolipas 113. s. 267-277. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

SUOJALA, MARJA 2001: Taidesatu elää ajassa ja ajattomana. – Suojala, Marja – Karjalainen, Maija (toim.), Avaa Lastenkirja! Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön s.30-56. Lasten keskus, Helsinki.

Tietojätti: Gummeruksen suuri tietosanakirja a-ö 2001. Gummerus, Jyväskylä – Helsinki.

TEVA, TARJA 2002: Kääntäjä yhteiskunnan ytimessä. – Oittinen, Riitta – Mäkinen, Pirjo (toim.): Alussa oli käänös. s. 23-34. Tampereen yliopistopaino Oy, Tampere.

TUOMI, TUOMO 1989 [1978]: Viime vuosikymmenten uudissanaja. – Aalto, Seija – Hakulinen, Auli – Laalo, Klaus – Leino, Pentti – Lieko, Anneli (toim.): Kielestä kiinni. Tietolipas 113. s. 277-286. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Uusi suomalainen nimikirja 1988: Etunimet: Kustaa Vilkuna, avustajat Marketta Huitu ja Pirjo Mikkonen, Sukunimet: Pirjo Mikkonen, Sirkka Paikkala. Otava, Helsinki.

VEHMAS-LEHTO, INKERI 2002: Kääntäjän työ. – Oittinen, Riitta – Mäkinen, Pirjo (toim.): Alussa oli käänös. s. 35-49. Tampereen yliopistopaino Oy, Tampere.

VESIKANSA, JOUKO 1978a: Miljoona sanaa. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo—Helsinki—Juva.

----- 1978b: Johdokset. Nykysuomen oppaita 2. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo—Helsinki—Juva.

Lisäksi apuna on käytetty aikaisemmin tehtyä haastattelua, jonka Hanna Karppinen nauhoitti kasetille Loviisassa Jaana Kaparin kotona syksyllä 2001 proseminaari-esityksensä varten.

Liite 1

Haastattelu 3.11.2002

Hanna Karppinen haastatteli kirjojen suomentajaa Jaana Kaparia tämän kotona Loviisassa

1) Millainen tausta sinulla on suomen kieleen liittyen? Onko sinulla opintoja suomen kielestä tai kääntämisestä, millainen on kiinnostuksesi sanastoon ja muoto-oppiin, millainen murretausta sinulla on?

Minulla ei ole virallisia opintoja suomen kielestä tai kääntämisestä. Olen lukenut aina paljon. Minua kiinnostaa kirjoitetut sanastot ja etymologiset sanastot, mutta muoto-opin teoriaa en ole lukenut. Kun keksin sanan, teen sen muodoltaan muiden vastaavien sanojen mallin mukaan.

Murretaustani taas on aika sekava. Olen syntynyt Turussa ja vahvin murre on varmasti Turun murre, jota olen puhunut pienenä lapsena. Olen kuitenkin muuttanut 11-vuotiaana Helsinkiin ja sitä ennen ehdin asua myös Tampereella, Sallassa ja Jyväskylässä. Aina paikkakunnan vaihdon yhteydessä opettelin uuden alueen murteen. Vahvimmin tunnen hallitsevani joko Turun murteen tai yleiskielen. En käytä normaalissa puheessani Turun murretta, mutta murremuodoista tunnen ennemmin läntisen kuin itäisen murteen.

2) Millainen on urasi suomentajana? Kuinka kauan olet tehnyt työtä ja millaisia töitä olet tehnyt?

Olen ollut suomentajana vuodesta 1988 asti. Sitä ennen olin tehnyt hieman töitä oikolukijana. Olen kääntänyt lähinnä fiktiota ja muistelmia. Enemmän olen kääntänyt lasten ja nuorten kirjallisuutta kuin aikuisten kirjallisuutta. Tällä hetkellä pystyn valikoimaan työni ja valitsen kirjallisuutta, josta pidän itse. Käänän englannin kielestä suomeksi, mutta en ole erikoistunut mihinkään tiettyyn alueeseen. Olen kääntänyt brittiläisten, amerikkalaisten, irlantilaisten ja uusseelantilaisten kirjailijoiden kirjoja.

3) Sitten kysymys juuri Potter-kirjoihin liittyen: Millainen tunne sinulle jäi kirjojen nimistöä, onko käännettyjä nimiä paljon ja näkeekö lukija käännetystä nimestä, että se on sinun tekemäsi käänös?

- Minusta tuntuu, että alle puolet nimistä on käännetty. Käänän ne, jotka mielestäni täytyy kääntää, jotta nimen välittämä mielikuva tulisi esille. Nimistä ei aina näe suoraan, että ne on käännetty. Pidemmän katselemisen jälkeen sen kyllä huomaa.

Rowling leikittelee sanoilla ja nimillä, joten suomentajankin täytyy se tehdä.

4) Millä tavalla pidit itse kirjaa käännettyistä sanoista, laaditko omaa sanakirjaasi?

Kyllä tein listan sekä käännettyistä että kääntämättömistä sanoista tietokoneelleni. Se sisältää sanat suomeksi ja englanniksi, mutta lisäselityksen löydän tarvittaessa etsimällä sanan kirjoista.

5) Vaatiiko uuden sanan muodostaminen pidempää kehittelyä?

- *Sanan kehittelyyn voi mennä kauan. Sana, jonka kehitän itse, tulee harvoin saman tien. Aluksi on selvitettävä, onko kyseessä todellinen sana, jota en vain tunne aikaisemmin. Sen jälkeen on pohdittava sanan etymologiaa. Koska kyse on jatkuvasta kirjasarjasta, voidaan jollain nimellä tai sanalla leikitellä myöhemmin lisää. Jos käännös on ollut aikaisemmin puutteellinen, se kostautuu jatkossa.*

6) Viittasit jo hieman etymologiaan edellisessä kysymyksessä. Kerro lisää siitä, millainen on käännössanan etymologia.

- *Ensin pitää erottaa kaksi erilaista etymologiaa. Vaikka sana olisi keksitty itse, sitä ei oteta tyhjästä vaan se on koottu osasista. Prosessi saattaa olla tiedostettu tai tiedostamaton. Ensimmäinen tehtävä on ymmärtää sana. Kuulostaako se sopivalta kontekstiinsa. Sitten sana ikään kuin rikotaan ja haetaan sanakirjasta sen lähellä oleva sana.*

Sitten haetaan samalla tavalla suomalainen etymologia. Sanan täytyy luoda mielikuva tai kuulostaa jotenkin erityiseltä. Minulla on käytössäni suomalainen ja englantilainen etymologinen sanakirja. Sanoja käytetään myös eri yhteydessä kuin niitä on alun perin käytetty.

Rowling käyttää vanhoja sanoja, joten suomentajankin kannattaa käyttää vanhoja sanakirjoja. Minä käytän Nykysuomen sanakirjaa sekä Yrjö Kivimiehen synonyymisanoja. Löydän sieltä ei-aktiivisessa käytössä olevia sanoja tekstiin.

Esimerkkinä etymologiasta voisin antaa 'jästi'-sanon etymologian. Se tulee sanasta 'jästipää', joka on vanha sana eikä ollut enää niin aktiivisessa käytössä, että kukaan kolmesta lapsestani olisi tuntenut sitä aikaisemmin. 'Jästipää' tulee ruotsin sanasta 'jäst' eli hiiva. Se on tarkoittanut siis "hiivapää", joka on 'juoppo, kylähullu'.

Etymologioista on hyvä olla tietoinen, mutta niistä ei tarvitse välittää enää tekstiä kirjoittaessaan.

7) Oletko nähnyt sanoja myöhemmin muussa tekstissä?

- *'Jästipää' on tullut sanana taas käyttöön. Olen kuullut, että uudessa Herra Huu – näytelmässä käytetään sanaa 'jästi' samassa merkityksessä kuin 'jästipää'. Arkipuheessa on käytössä myös esimerkiksi 'ankeuttaja', sillä kaikki meistä tuntevat jonkun tyypin, joka imee huoneesta kaiken ilon sinne saapuessaan. 'Huispaus' on nykyään käytössä pelin nimenä, vaikka siitä onkin kehitetty vain monia erilaisia ihmisille sopivia versioita. 'Kaikkoontua' ja 'ilmiintyä' ovat myös arkipuheessa käytössä.*

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen sanalippaassa on odottamassa ainakin sanat ankeuttaja, jästi ja huispaus sitä, että ne vakiintuvat arkipuheeseen muihin yhteyksiin kuin Harry Potter, jolloin niitä voidaan pitää uusina suomen sanoina.

Pienenä sivuhuomautuksena voisi sanoa, että vanhassa Star trek – ohjelmassa on käytössä sama matkustusmuoto, jota kirjoissa kutsutaan ilmiintymiseksi ja kaikkoontumiseksi. Kuvallisessa ilmauksessa erityistä käännössanaa ei kuitenkaan tarvita, koska kuva kertoo, mistä on kysymys.

8) Minun luokitteluni sanoille on loitsut, erisnimet, substantiivit, verbit ja adjektiivit. Mitä näistä luokista uskot aineistosta löytyvän eniten?

- Mielenkiintoinen kysymys, en tiedä, mutta arvelen substantiiveja olevan eniten. Kaikista vähiten on varmaankin adjektiiveja. Minusta eri loitsujen nimetkin ovat oma mielenkiintoinen asiansa.

9) Yleinen tapa luoda sanoja kieleemme on yhdyssanan tekeminen. Onko yhdyssanan kehittelyssä ongelmia?

- Yhdyssanan kehittäminen vaatii aivan yhtä paljon työtä kuin muidenkin sanojen kehittäminen. Sanan on oltava uskottava ja luonteva kuin se olisi voinut syntyä kieleen itsestään. On tehtävä valintoja, joiden avulla sana saadaan kuulostamaan oikealta. Esimerkiksi käytetty termi hormimatustus kuulostaa aivan erilaiselta kuin vaikkapa hormitaivallus tai savupiipuissa matkustaminen. Käytän muutenkin sanoista erikoisia ja vähän käytettyjä muotoja, jotta lukijan sanankäsittelytaito pysyisi valppaana. Tämän valppauden ansiosta hän voi ymmärtää myös uusia kehitettyjä sanoja. Olen käyttänyt sellaisia sanojen taivutusmuotoja, jotka ovat mahdollisia, mutta niitä ei todellisuudessa käytetä arkikielessä. Esimerkiksi eräässä kohdassa käytetään ilmaisua 'viitta oli kirjailtu tähdin ja kuin'.

10) Millainen suhde eri kirjojen sanastolla on? Onko ensimmäisessä kirjassa suurin osa uusista termeistä vai lähinnä nimistöä?

- Termejä tulee kyllä joka kirjaan lisää, mutta 2. ja 3. kirjaan ei tullut lainkaan niin monia. Kuitenkin joka kirjassa niitä on kymmeniä ja 4. kirja on niin paljon paksumpi kuin muut, että siinä on useita uusia termejä. Oheiskirjoista 'Ihmeotukset ja niiden olinpaikat' oli täynnä uusia termejä, mutta nämä ohuet oheiskirjathan eivät kuulu kiinteästi Potter – sarjaan eivätkä ilmeisesti olleet myöskään sinun tutkimuksessasi mukana. Ensimmäisessä kirjassa tulee perussanasto.

11) Minulla on kotonani vironkielinen kirja, jossa tarkastellaan Potter – kirjojen paikannimiä ja yhteyksiä mytologisiin kertomuksiin. Se on alun perin englantilainen tutkimus. Oletko nähnyt sitä tai onko sitä tarjottu käännettäväksi sinulle?

- *En ole nähnyt sitä eikä minulle ole tarjottu käännettäväksi sitä. Toisaalta en voi myöskään kääntää kaikkea oheiskirjallisuutta enkä varsinkaan esimerkiksi pelejä. Muuten minulla ei olisi enää aikaa tehdä mitään muuta työtä kuin kääntää Potterin oheismateriaalia.*

Kysyisin vielä, onko joku muu ottanut sinuun yhteyttä tutkiakseen suomennoksiasi?

- *Minä olen kuullut, että Ruotsissa asuvat suomalaiset ovat kiinnostuneet tutkimaan aihetta, mutta tästä samasta aiheesta en ole kuullut muiden tekevän tutkimusta. Uskon, että minuun olisi otettu yhteyttä asiasta. Minä en tiedä kielenkäytöstäni, sitä voi tutkia joku muu. Minä osaan vain kääntää. On kuitenkin vaikea uskoa, että joku voisi tutkia sanastoa kokonaan itsenäisesti kysymättä lainkaan minulta ratkaisujeni perusteita.*

Liite 2

Tässä taulukossa ovat keräämäni erisnimet sekä suomennetuista nimistä myös englanninkielinen muoto. Taulukko on tehty selventämään tämän tutkielman käsittelyä ja sen käyttäminen muihin tarkoituksiin ilman kaikkien osapuolten lupaa ei ole luvallista.

Kaikki suomennetut nimet ovat samassa listassa aakkosjärjestyksessä, jonka jälkeen kaikki suomentamattomat nimet ovat samalla tavalla. Tarkempi luokittelu nimistä löytyy käsittelyosiosta. Lähteenä englanninkielesten nimien hakemisessa on käytetty sivustoa <http://koti.welho.com/perkkila/index.htm> (Harry Potter –sanakirjat) sekä suomentajan sähköpostiviestejä.

Nimi suomeksi	Rowlingin alkuperäiskehiteelmä
Adalbert Jaaritellen	Adalbert Waffling
Alastor (Villisilmä) Vauhkomieli	Alastor (Mad-eye) Moody
Anturajalka	Padfoot
Argus Voro	Argus Filch
Arnold Seeskiva	Arnold Peasegood
Arsenius Mittalasis	Arsenius Jigger
Barty Kyyry	Barty Crouch
Boris Böllämystynyt	Boris the Bewildered
Cornelius Toffee	Cornelius Fudge
D. J. Survi	D.J. Prod
Dervissi & Paukku	Dervish and Banges
Doris Rojumo	Doris Crockford
Dupsispupsis	["Dudley" hellittelymuoto]
Elfric Innokas	Elfric the Eager
Emeric Ilkipaha	Emeric the Evil
Emeric Kytkin	Emeric Switch
Ennus	Bode
Ernie Rysky	Ernie Prang
Ervander Ivaharju	Cuthbert Mockridge
Gilbert Luikersi	Gilbert Wimple
Godric Rohkelikko	Godric Gryffindor
Gregory Lipevä	Gregory the Smarmy
Hattara	Tufty
Haukanpää	Hawkeshead
Helga Puuskupuh	Helga Hufflepuff
Hepene	Gladrags
Hiinokka	Buckbeak [eli Nokkis]
Hirtetty mies	Hanged Man
Hämäkäk	Aragog
hän-joka-jääköön- nimeämättä	He Who Must Not Be Named

Iisisiliä	Sleekeazy
Impoon ampiaiset	Wimbourne Wasps
Irveta	Gringotts
Iseeviot-peili	The Mirror of Erised
Iskunkiertokuja	Knockturn Alley
Jalostamo	Smeltings
Joka Sotkun Taikaputsis	Mrs Skower's All-Purpose Magical Mess Remover
Jääräpäinen Jästi	The Mad Muggle
Kadlein kanuunat	Chudley Cannons
Kirman ja Japinan pilavelhoilupuoti	Gambol and Japes Wizarding Joke Shop
Kohtalottaret	The Weird Sisters
Koksisto	Cokeworth
Kolme luudanvartta	Three Broomsticks
Komeetta	Comet 260
Korpinkynsi	Ravenclaf
Kosto Onsuloinen	Vindictus Viridianus
Kotikolo	Burrow
Koukkujalka	Crookshanks
Kurnu	Croaker
Kutka	Scabbers
Kuutamo	Moony
Kärpänpäänmäki	Stoatshead Hill
lihava leidi	Fat Lady
Likainen Lurkki	Urg the Unclean [keksitty maahiskapinallinen]
Likusteritie	Privet Drive
Lipetit	Flitwick
Lipilinna	Ballycastle
Lisko Scamander	Newt Scamander
Lovekiva	Lovegood
Luihuinen	Slytherin
Lujahaka	Griphook
Lurppuluomen pöllökeskus	Eeylops Owl Emporium
Luuran-Koko	Skele-Gro
Magnoliakaari	Magnolia Crescent
matami Huiski	Madam Hooch
matami Marskimaa	Madam Marsh
matami Prilli	Madam Pince
Matohäntä	Wormtail
Matoisa-Lankku	Grubbly-Plank
Me Noidat	Witch Weekly
Mega-Mukilointi kolmonen	Mega-Mutilation Part Three
melkein päätön Nick	Nearly Headless Nick
Minerva McGarmiwa	Minerva McGonagall
Miranda Kanahaukka	Miranda Goshawk

Miuku	Tibbles
Murjottava Myrtti	Moaning Myrtle
Musta metsä	Black Forest
Muutosten taikakauslehti	Transfiguration Today
Myhäk	Mosag
Noita Luudanvarsia	Which Broomstick
Nokkis	Beaky [Hiinokan lempinimi]
Norriska	Mrs. Norris
Nuuhku	Snuffles
Olivia Outo	Wendelin the Weird
Orave	Quirrell
Partasuu Potro	Bodrod the Bearded [keksitty maahiskapinallinen]
Patapalo	Kettleburn
Peter Piskuilan	Peter Pettigrew
Phyllida Itiö	Phyllida Spore
Pikalumo	Kwikspell
Pikkuhirttivaara	Little Hungleton
Posityyhtynen	Pigwidgeon [lempinimi Possu]
Possu	Pig [Posityyhtyksen lempinimi]
Puhtolakaisu Seiska	Cleansweep Seven
Puhtolakaisu viitonen	Cleansweep 5
Puuskupuh	Hufflepuff
Pyhä Brutus	St. Brutus
Pyhä Mungo	st. Mungo
Päivän Profeetta	Daily Prophet
Pörrö	Fluffy
Qaino Vahvahqo	Floean Fortesque
Quentin Tytina	Quentin Trimble
Rapakon palloseura	Puddlemere United
Riesu	Peeves
Rita Luodiko	Rita Skeeter
Rohkelikko	Gryffindor
Rowena Korpinkynsi	Rowena Ravenclaf
S.U.P.E.R. (se uskomattoman paha erittäin raskas tutkinto)	N.E.W.T. (Nastily Exhausting Wizarding Tests)
S.Y.L.K.Y. (samat yhteiset lait kotitontuille yhdistys)	S.P.E.W. (Society for the Promotion of Elfish Welfare)
Salazar Luihuinen	Salazar Slytherin
Sarvihaara	Prongs
Saukkonummi	Ottery St Catchpole
Sekon pilailupuoti	Zonko's Joke Shop
Severus Kalkaros	Severus Snape
Sibylla Punurmio	Sybil Trelawny
Silpoja	Ripper
Sinivuokko	Bluebottle

Sirius Musta	Sirius Black
Stan Pikitie	Stan Shunpike
Säilä ja Imupaperi	Flourish and Blotts
Tassunen	Mr Paws
tiedät-kai-kuka	You-Know-Who
Tom Lomen Valedro	Tom Marvolo Riddle
Tora	Fang
Tuisku	Snowy
Tulisalama	Firebolt
Tylyaho	Hogsmeade
Tylypahka	Hogwarts
Uric Ihmehyypiö	Uric the Oddball
V.I.P. (velhomaailman ihmeisiin perehdyttävä tutkinto)	O.W.L. (Ordinary Wizarding Levels)
Weasleyyn welhowitsit	Weasleys wizard wheezes
Vedetto	Murcus
Verso	Sprout
Viistokuja	Diagon Alley
Vuotava noidankattila	Leaky Cauldron
Y.R.M.S. (yhdistys rumien maahisten suojelemiseksi)	S.P.U.G. (Society for the Protection of Ugly Goblins)
Z. Nokkonen	Z. Nettles

Kääntämättömät nimet

Aberforth
Abergaveny
Adrian Pucey
Agatha Timms
Agrippa
Aidan Lynch
Alberic Grunnion
Albus Dumbledore
Ali Bashir
Alicia Spinnet
Alqie
Amos Diggory
Angelina Johnson
Angus Fleet
Antonin Dolohov
Apollyon Pringle
Arabella Figg
Archie
Argyllshire
Armando Tippet
Arthur Weasley

Augustus Rookwood
Avery
Azkaban
Bane
Basil
Bathilda Bagshot
Beauxbatons
Bertha Jorkins
Bertie Bott [:in joka maun rakeet]
Bilius-setä
Bill Weasley
Binky
Binns
Blaise Zabin
Bletchley
Bole
Bone
Borgin
Bozo
Burges
Cedric Diggory
Chao Chang
Charlie Weasley
Colin Creevey
Connolly
Dean Thomas
Dedalus Diggle
Dennis Creevey
Derek
Derrick
Dimitrov
Dippet
Dobby
Dot
Draco Malfoy
Drooble [:n purkkapallopurkka]
druiditar Clodna
Dudley Dursley
Durmstrang
Eleanor Branstone
Eloise Midgen
Emma Dobbs
Enid
Ernie Macmillan
Errol

Evan Rosier
Fawcett
Fawkes
Figg
Fiorella
Firenze
Fleetwood
Fleur Delacour
Frank Bryce
Frank Longbottom
Fred Weasley
Fridwulda
Fubster
Gabrielle
George Weasley
Gilderoy Lockhart
Ginny Weasley
Gladys Gudgeon
Gordon
Graham Pritchard
Grant
Gregorovits
Gregory Goyle
Grindelwald
Grunnings
Hagrid
Hannah Abbott
Harry Potter
Hassan Mustafa
Hedwig
Hengist
Hermes
Hermione Granger
Hetty Bayliss
Humberto
Igor Irkoroff
Ivanova
James Potter
Jim McMuffin
Joey Jenkins
Justin Finch-Fletchley
Kassandra Vablatski
Katie Bell
Kevin
Kevin Whitby
Kirke
Laura Madley

Lavender Brown
Lee Jordan
Lestrangle
Levski
Lily Potter
Lisa Turpin
Lucius Malfoy
Ludovic Bagman
Macnair
Mafalda Hopkirk
Malcolm
Malcolm Baddock
Mandy Brocklehurst
Marcus Flint
Marge Dursley
Mason
Matami Malkin
Matami Rosmerta
McKinnon
McKinnons
Merlin
Millicent Bultstrode
Molly Weasley
Montague
Moon
Moran
Moraq MacDougal
Morgana
Mortlake
Mulciber
Mullet
Mundungus Fletcher
Nagini
Narcissa Malfoy
Natalie McDonald
Neville Longbottom
Nicolas Flamel
Nimbus 2000
Nimbus 2001
Norbert
Nott
O' Flaherty
Obalonsk
Ogden [:in tuliviski]
Ogg
Olive Hornby
Oliver Wood

Ollivanders
Olympe Maxime
Orla Quirke
Owen Cauldwell
Padma Patil
Pansy Parkinson
Paracelcus
Parvati Patil
Patrick Delaney-Podmore
Payne
Penelope Clearwater
Pennyfeather
Percy Weasley
Perenelle
Perkins
Petunia Dursley
Piers Polkiss
Poljakoff
Pomfrey
Poppy
Porskoff
Prewett
Professori Vektor
Ptolemaios
Quigley
Remus Lupin
ritari Cadogan
Roberts
Roddy Pontner
Roger Davies
Ronan
Ronnie Weasley
rouva Figg
Rubeus Hagrid
Ryan
Sally-Anne Perks
Seamus Finnigan
Selestina Taigor
Sinistra
Sir Nicholas de Mimsy- Porpington
Stebbins
Stewart Ackerley
Summers
Surrey
Susan Bones
Terence Higgs

Terry Boot
Travers
Trevor
Troy
Wagga Wagga
Walden MacNair
Warrington
Weatherby
velho Baruffio
Vernon Dursley
Veronica Smethley
Whinging
Viktor Krum
Wilkes
Vincent Grabbe
Winky
Violet
Voldemort
Volkov
Wronski
Vulkanov
Yvonne
Zograf